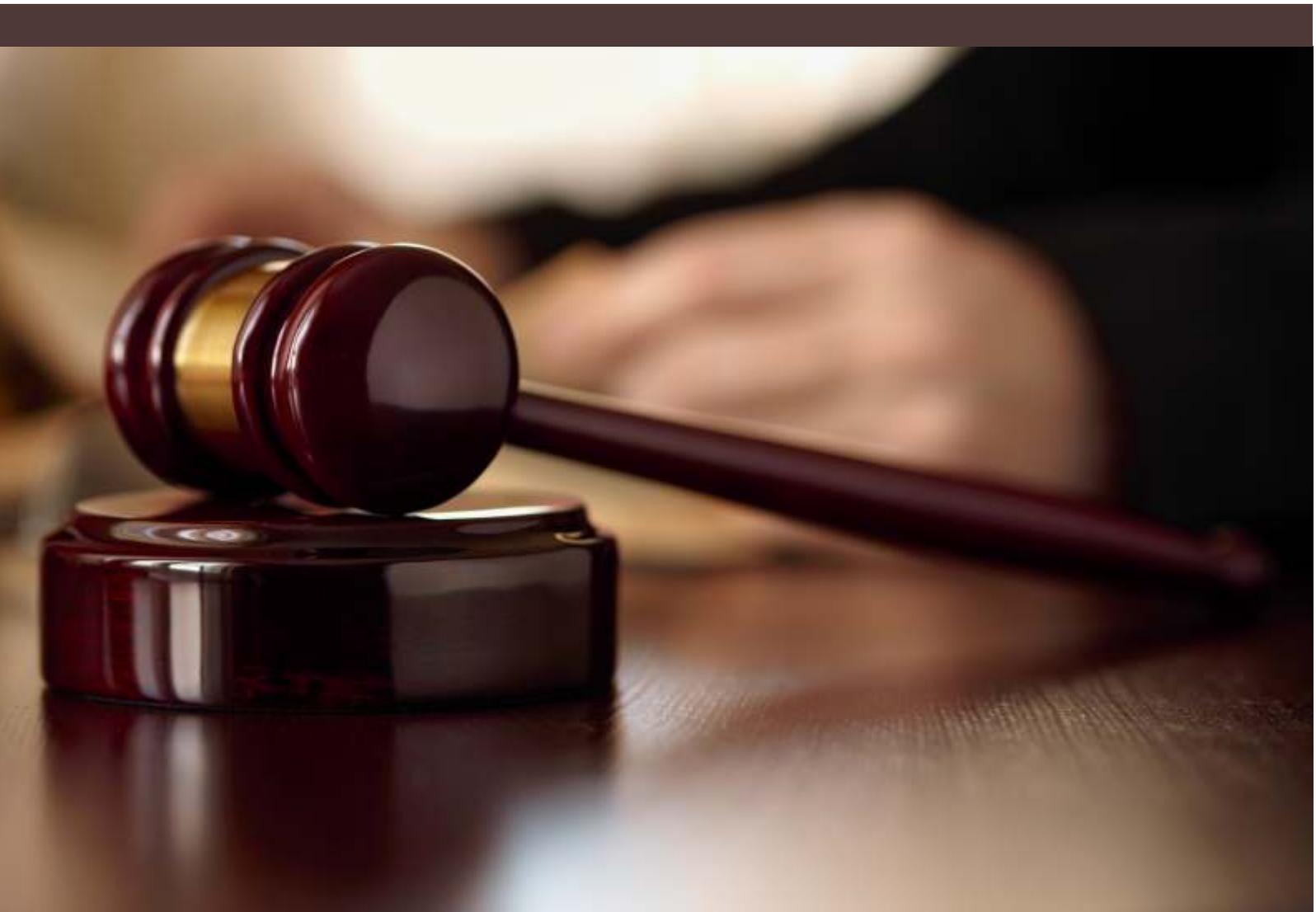

Kosovo Law Institute

Volumi 3

FLETUSHKA E DREJTËSISË

Rockefeller
Brothers Fund
Philanthropy for an Interdependent World

Volumi 3

FLETUSHKA E DREJTËSISË

PUBLIKUAR NGA:

INSTITUTI I KOSOVËS PËR DREJTËSI (IKD)/KOSOVO LAW INSTITUTE (KLI)

Ky publikim është përgatitur me mbështetjen e Rockefeller Brothers Fund. Përmbajtja e këtij materiali është përgjegjësi e Institutit të Kosovës për Drejtësi dhe nuk reflekton qëndrimin e donatorit.

Asnjë pjesë e këtij materiali nuk mund të printohet, kopjohet, shumëfishohet në çdo formë elektronike ose të shtypur, ose në çdo formë të shumëfishimit tjetër pa pajtimin e Institutit të Kosovës për Drejtësi.

Janar 2012

PËRMBAJTJA

Përmbajtja.....	3
Fjala e editorit.....	4
Deklarimi i pasurisë.....	5
Komunikimi ndër-institucional: Polici-Gjykata-Prokurori.....	7
Inkriminimi i shkeljes së të drejtës së votës me Kodin Penal të Kosovës, si dhe problemet e jetësimit të kësaj mbrojtjeje në praktikë.....	9
Shpronësimi në pronën e paluajtshme: Një shqyrtim i ligjit në fuqi në Kosovë për shpronësimin.....	11
Emërimi në pozitën e Gjykatësve të Gjykatës Kushtetuese të Kosovës dhe krahasimi me vende tjera	15
Harmonizimi i Institucioneve në Përpilimin e Legjislacionit.....	17
Mbrojtja e dëshmitarëve.....	19
Kriteret për Licencimin e Avokatëve.....	21
Kontribuuesit.....	22
Editorët.....	22

Fjala e rastit

Dr.sc. Fejzullah Hasani, Kryetar i Gjykatës Supreme të Republikës së Kosovës

Publikimi i radhës së Fletushkës së Drejtësisë nga ana e Institutit të Kosovës për Drejtësi (IKD), dhe vazhdimësia e krijimit të shkrimeve dhe studimeve të cilat analizojnë çështje të sferave të ndryshme të së drejtës, kanë arritur të prekin shumë dhe të hapin tema që në një mënyrë ose tjetër kanë për synim prezantimin e raporteve gjatë zbatimit dhe moszbatimit të ligjit, krijimi i instituteve të reja të së drejtës, efektet e ligjeve të reja, etj, etj, të gjitha këto në kontekst të informimit sa më të mirë të publikut në lidhje me fenomenet dhe sfidat që përcjellin sistemin tonë të drejtësisë dhe sundimit të ligjit.

Objektivi i çdo publikimi është t'u sigurojë atyre që u drejtohet një rregullim sa më të saktë dhe të kuptueshëm të problemit që shqyrtohet, duke përmbajtur shprehje të qarta dhe të sakta të të drejtave dhe detyrimeve, si edhe të udhëzojë e të ndihmojë lexuesin gjatë procesit të punës së tij qoftë në gjyqësor apo aktivitete që ndërlidhen me natyrën juridike të angazhimeve.

Në cilësinë e kryetarit të Gjykatës Supreme kam pasur rastin të lexoj dy volumet e para të Fletushkës, dhe e them me kompetencë se çdo seri e re e botimeve që na prezantohen vijnë dhe bëhen më të avancuara, për çka e përgëzojmë dhe inkurajojmë stafin e Institutit të vazhdojnë me kontributin e tyre në trajtimin e temave që mund të na shërbejnë në të mirë të sundimit të ligjit dhe ndarjes së drejtësisë për qytetarët.

Ju faleminderit
Dr.sc. Fejzullah Hasani
8 shkurt 2012

1. Deklarimi i pasurisë¹

Të qenit përfaqësues i popullit apo bartës i një posti publik në ekzekutiv apo diku tjetër në shërbim civil, në vete nënkupton edhe llogaridhënien që nënkupton të jesh person i cili/e cila me shembullin personal reflekton vlera. Në kuptim të kësaj të gjitha shoqëritë mundohen që të gjejnë mënyra dhe mekanizma për të arritur një qëllim të tillë. Pas shumë e shumë tentativave deklarimi i origjinës së pasurisë është parë si një ndër format që do të mund të ndihmonte të rritet transparenca e me këtë edhe besueshmëria në personin apo personat që mbajnë poste publike.

Në Republikën e Kosovës kjo çështje është e rregulluar me legjislacionin përkatës gjegjësisht me Ligjin për Deklarimin e Pasurisë,² ky ligj rregullon këto çështje dhe ato me të cilat ka të bëjë. Kjo fushë fillimisht është rregulluar me ligj në legjislaturën e tretë të Kuvendit të Republikës së Kosovës³, më konkretisht: Ligji Nr. 03/L-151 për Deklarimin, Prejardhjen dhe Kontrollin e Pasurisë dhe të Dhuratave të Zyrtarëve të Lartë Publik e më pastaj plotësuar më Ligjin Nr. 04/L-050 për Deklarimin, Prejardhjen dhe Kontrollin e Pasurisë dhe të Dhuratave për të Gjithë Personat Zyrtarë.

Qëllimi i ligjit është që të bëhet e njohur se kush çfarë pasurish ka përpara dhe gjatë ushtrimit të detyrës zyrtare. Në thelb tentativa është që të krijohet mentaliteti i duhur që llogaridhënia të futet si kulturë e njerëzve duke filluar nga ata në pozita të larta pushtetmbajtëse e deri te qytetarët. Qëllimi është që kjo të shndërrohet në normë dhe vlerë matëse të shoqërisë. Një detyrim të tillë e parasheh edhe Neni 16 i këtij ligji.⁴

Ligji për Deklarimin e Pasurisë është amendamentuar disa herë dhe në asnjë rast nuk ka arritur të mbetet i tillë si ka qenë pa iu nënshtruar ndryshimeve që në raport me realitetet jetësore kurrë nuk do të arrijnë të “kapin hapin e kohës”, jo pse nuk është apo nuk do të mund të hartohet mirë por sepse njerëzit që shkulin dispozitat e këtij ligji do të mundohen gjithmonë të gjejnë zbrazëtira për t'i futur në veprim qëllimet e tyre të jashtëligjshme. Si duket po harrohet se ligjet nuk duhet të jenë vetëm mirë të shkruar në letër por edhe të jenë të zbatueshme në përpikëmeri në praktikë. Ky është qark vicioz dhe i pandalshëm.

Legjislacioni i ngjashëm ka pësuar shumë ndryshime edhe në Republikën e Shqipërisë, më konkretisht, Ligji për Inspektoratin e Lartë të Kontrollit të Deklarimit të Pasurive,⁵ me ç'rast janë nxjerrë dy ligje të një pas njëshme që përplotësojnë njëra tjetrën, më saktësisht: Ligji Nr. 9049, datë 10.4.2003 i ndryshuar me Ligjin Nr. 9367, dt. 7.4.2005, me Ligjin nr. 9475, dt. 9.2.2006 dhe me Ligjin Nr. 9529, dt. 11.5.2006.⁶

Ndërrimi apo plotësim ndryshimi i ligjit, edhe pse paraqet ndihmesë të madhe, nuk është zgjidhja e vetme se si të luftohen sjelljet devijuese. Eventualisht mund të jetë një nga mënyrat por jo kryesorja. Për më tepër, humbja e kohës me muaj, javë, ditë e orë të tëra nëpër grupe pune mund të jetë vetëm një “derë e pasme” për t'i “amnistuar” keqbërësit, për t'iu dhënë kohë të fshehin gjurmët e tyre dhe kështu të vështirësojnë procedurat e verifikimit dhe /apo hetimeve të mundshme.

¹ Përgatitur nga Shkumbin Elshani

² Ligji Nr. 04/L-050

³ Ligji Nr. 03/L-151 për Deklarimin, prejardhjen dhe kontrollin e pasurisë dhe të dhuratave të zyrtarëve të lartë publikë

⁴ Neni 16, Ligji Nr. 04/L-050 për Deklarimin, prejardhjen dhe kontrollin e pasurisë dhe të dhuratave për të gjithë personat zyrtarë <http://assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Ligji%20per%20deklarimin%20e%20pasurise%20se%20zyrtarve%20te%20larte.pdf>

⁵ <http://www.hidaa.gov.al>

⁶ <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr>

Qasja që të merremi me zbatimin e ligjit përpara se të merremi me më shumë teoretizime legislative është shumë më efektive dhe krijon atë se çfarë qytetarët e të gjitha vendeve të botës duan, e që është siguria juridike dhe besimi në institucione se ato funksionojnë pavarësisht se kush gjendet para tyre, njeri me apo pa pozitë të lartë dhe pa kurrfarë dallimi tjetër.

Transparenca në deklarimin e pasurisë hyn edhe në kuadrin e vlerave që ka një shoqëri. Si e tillë, Republika e Kosovës në aktin e saj më të lartë juridik, Kushtetutën e Republikës, e ka njohur edhe këtë vlerë.⁷ Pra, qeverisja e vendit duhet të jetë një e tillë që udhëhiqet mbështetur në vlerat universale që dihen edhe botërisht.

Deklarimi i pasurisë është një çështje e cila trajtohet edhe në vendet anëtare të BE-së, vende të cilat e kanë rregulluar këtë çështje në legjislacionin e vet veç e veç por që në përgjithësi është refleksion i një zotimi të përbashkët të shteteve të BE-së se llogaridhënia dhe transparenca janë dy parime të rëndësishme të cilave duhet përmbajtur.

Parimi i transparencës mund të shihet se është që në fillim të këtij dokumenti të rëndësishëm, pra Traktatit mbi Funkcionimin e Bashkimit Evropian, më konkretisht në Nenin 15 paragrafi 3 nënparagrafi 2 ku thuhet se secili institucion do të sigurohet që procedurat e veta t'i ketë sa më transparente.⁸

Parimi i llogaridhënies në shtetet e BE-së mund të shihet më së miri edhe nga Neni 300 paragrafi 3 i Traktatit mbi Funkcionimin e BE-së ku theksohet detyra e llogaridhënies edhe politike

përpara institucioneve legislative të secilit shtet anëtar veç e veç , për ata të cilët marrin pjesë në institucionet e BE-së.⁹

Si shembull konkret, se sa është e rëndësishme për BE-në transparenca, mund të marrim edhe Direktivën vijuese të Komisionit Evropian 2006/111/EC të datës 16 nëntor 2006 mbi transparencën e marrëdhënieve financiare ndërmjet shteteve anëtare të BE-së dhe ndërmarrjeve publike si dhe transparenca financiare në mes disa ndërmarrjeve¹⁰ si dhe, Rregulloren e Komisionit (EC) No. 1287/2006 e datës 10 Gusht 2006 mbi implementimin e Direktivës 2004/39/EC të Parlamentit Evropian dhe të Këshillit sa i përket mbajtjes së procesverbaleve, transparencës tregtare, pranimit të instrumenteve të tregtimit dhe përkufizimit të terminologjisë për nevojat e asaj Direktive.¹¹

Deklarimi i pasurisë shton besueshmërinë në institucione sa në shkallë vendi ashtu edhe në shkallë ndërkombëtare. Aftësia e llogaridhënies flet për institucione funksionale që rrisin autoritetin e Kosovës dhe besueshmërinë në të për investime të mundshme. Zhvillimi ekonomik shkon nëpër faza të ndryshme, si teknologjitë fizike, planet e biznesit dhe teknologjia shoqërore,¹² edhe aftësia për të qenë llogaridhënës dhe për t'u qeverisur nga të tillë si në sektorin publik ashtu edhe në atë privat është e një rëndësie të madhe dhe shkon në përputhje me këto tri faza.

⁷ Neni 7, Kushtetuta e Republikës së Kosovës, http://assembly-kosova.org/common/docs/Kushtetuta_sh.pdf

⁸ https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:yOeuHaWCs1YJ:eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri%3DOJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF+&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEEsJ4njQX9t-a8m0G_YpUU2kPTXZY3fKPtJppxOQA1vFWP87b9pbmwpd8RkCX9d4kGKg2IeilA-y5DRP_cDaqzCpVGAqjQJdu7N8KTfoiw5Vt4F1VW-xmDTYi6BE9Tp5W_4QSGZ1H&sig=AHIEtbQPNDqGcSSRML0e-8XD8nF6Lwnvkg&pli=1

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF>

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:318:0017:0025:EN:PDF>

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:241:0001:0025:EN:PDF>

¹² http://www.neweconomicthinking.org/downloads/HEEDnet%20Seminars_Eric_Beinhocker.pdf

2. Komunikimi ndër-institucional: | Polici-Gjykata-Prokurori¹³

Vënia e rendit dhe ligjit në vend nuk është punë e lehtë, e cila mund të arrihet pa një bashkëpunim të ndërsjellë nga të gjithë akterët e përfshirë në proces. Vetëm thirrja në detyrime ligjore është e pamjaftueshme në këtë drejtim.

Sikurse edhe në çdo sferë të jetës edhe ndërveprimi në mes të institucioneve është një hallkë e ndjeshme e cila duhet të funksionojë mirë në mënyrë që të arrihen caqet e dëshiruara. Kjo hallkë është komunikimi ndër-institucional.

Ndërtimi i sistemit të drejtësisë pas përfundimit të luftës në Kosovë është përshkuar me probleme të shumta, për shkak të nevojës për krijimin e një varg institucioneve të reja. Që nga ajo kohë e deri tash, problemet në funksionimin e mirëfilltë të sistemit të drejtësisë kanë ekzistuar edhe për shkak të pushtetit ekzekutiv paralel, të cilin e gëzonte dikur UNMIK-u, ndërsa prej vitit 2008 Misioni i EULEX-it. Në rastin e Kosovës bashkëpunimi ndër-institucional polici-prokurori-gjykata ka pësuar ndryshime të shumta, për shkak të ndryshimit të legjislacionit përkatës, në dhjetëvjeçarën e fundit të tranzicionit nëpër të cilin po kalon Kosova. Hyrja në fuqi e Kodit Penal dhe Kodit të Procedurës Penale kanë ndryshuar rolin e palëve në procedurë. Palët në procedurë, konkretisht prokurori publik dhe avokati apo paditësi privat tanimë janë të barabartë dhe kanë rol më pro-aktiv se më parë.

Tani me Kodin e Procedurës Penale me hetimet udhëheq Prokurori¹⁴ edhe ka një rol më aktiv për dallim nga e kaluara ku atë rol e luante Gjykatësi Hetues.

Gjykatat janë të pavarura në kryerjen e detyrave të tyre¹⁵ dhe kjo është e garantuar me Kushtetutën e Republikës së Kosovës¹⁶ por edhe me legjislacionin përkatës.

Mirëpo, është komunikimi ndër-institucional ai që rrit efektshmërinë në kryerjen e lëndëve dhe përsheptimin e procedurave. Në kuptim të kësaj, edhe rritja e bashkëpunimit sjell sukses të pashmangshëm në tërë zinxhirin e funksionimit të sistemit të drejtësisë.

Në Kosovë, ekziston një mungesë e përgjithshme e komunikimit në mes të Policisë së Kosovës, zyrave të prokurorive komunale dhe të qarkut si dhe gjykatave. Hetuesit e policisë dhe në veçanti prokurorët dhe gjykatësit përballen me një barrë të papërballueshme të punës kundruall kapaciteteve të tyre. Dhe për pasojë, ata detyrohen që të procedojnë rastet e veprave penale në mënyrë të përsheptuar. Kosovës i mungojnë mekanizmat për ruajtjen dhe përcjelljen e rasteve të kundërvajtjeve dhe veprave penale.

Nuk ekziston ndonjë bazë e përbashkët e të dhënave për policinë, prokurorët dhe gjykatësit, ku ata do të mund të bazonin bashkërendimin e punëve të tyre. Ndonëse, procedimet penale nuk mund të përcillen dhe të bashkërendohen. Policia shpesh dështon t'u përgjigjet kërkesave të prokurorëve për më shumë dëshmi apo intervista gjatë procesit hetimor. Prokurorët dështojnë të mbajnë regjistrin e rasteve të tyre, njësoj ngjan edhe me gjykatësit e procedurës paraprake. Dhe përfundimisht, veprat penale hetohen dobët dhe madje shpesh edhe anulohen qoftë edhe pak para ngritjes së akuzave.¹⁷

¹³ Përgatitur nga Shkumbin Elshani

¹⁴ Kodi i Procedurës Penale të Kosovës Neni 46

¹⁵ Neni 3, Ligji për Gjykatat i Kosovës Nr. 03/L-199

¹⁶ Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Kapitulli VII, Neni 102 paragrafi 2

¹⁷ KIPRED, Trekëndëshi i Brishtë, faqe 11 III Trekëndëshi i Brishtë

Bashkëpunimi i mirëfilltë ndërmjet institucioneve përkatëse për sundim ligji dhe shkeljet sistematike të të drejtave të njeriut në procesin e ofrimit të shërbimeve drejt qytetarëve të Kosovës është shënuar disa herë me qëllim vetëdijesimi dhe ngritjes së alarmit edhe nga institucione ndërkombëtare.¹⁸

Ky bashkëpunim ndër-institucional nuk duhet të jetë i tillë që t'i shërbejë nevojave të karakterit administrativ për institucionet por duhet të jetë i karakterit të tillë që qytetarit të Republikës së Kosovës t'i mundësojë qasje të lirë dhe të papapenguar në drejtësi që t'i realizojë apo t'i mbrojë të drejtat e veta.¹⁹

Vlen të përmendet se, komunikimi intensiv dhe bashkëpunimi cilësor në mes të hetuesve policorë, prokurorëve dhe gjykatësve janë dy elemente të domosdoshme për të arritur një studim efikas dhe funksional të zbatimit të ligjit. Trekëndëshi institucional mund të bëhet vetëm nëse ka një koordinim të fuqishëm mes këtyre tri institucioneve. Barra e punës në institucionet e sundimit të ligjit varet në mënyrë të barabartë nga të tri shtyllat e këtij trekëndëshi.²⁰

Ndryshimet e parapara në sistemin e gjykatave dhe prokurorive të Republikës së Kosovës paraqesin një mundësi të re, që të krijohet një komunikim më efikas në mes të zyrtarëve të policisë, të gjykatave dhe të prokurorive.²¹

Gjendja aktuale në sistemin e drejtësisë në Republikën e Kosovës, me numrin e pamjaftueshëm të gjykatësve dhe prokurorëve, kushteve të vështira teknike për punë në kuptim të mungesës së hapësirës për punë e rrjedhimisht edhe një numri shumë të madh të lëndëve të pazgjidhura pashmangshmërisht japin të kuptohet se edhe komunikimi ndër-institucional polici- prokurori -gjykatë ende lë shumë për të dëshiruar, pasi që kjo gjendje me këtë hallkë janë në raporte varshmërie. Më konkretisht, janë në një bashkëjetesë karakteristike simbiotike me ç'rast funksionimi apo mos funksionimi i njëjës kushtëzon edhe tjetrën.

¹⁸ OSBE – Sistemi i Drejtësisë Penale në Kosovë 1999 – 2007, faqe 10

¹⁹ Konventa Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut dhe Liritë Themelore dhe Protokollet e saj, Neni 6 paragrafi 2

²⁰ KIPRED, Trekëndëshi i Brishtë, faqe 10 III Trekëndëshi i Brishtë

²¹ Ligji për Gjykatat i Kosovës Nr. 03/L-199, Neni 39.

3. Inkriminimi i shkeljes së të drejtës

së votës me Kodin Penal të Kosovës, si dhe problemet e jetësimit të kësaj mbrojtjeje në praktikë²²

Inkriminimi i keqpërdorimit të zgjedhjeve, ose shkelja e të drejtës së votës

Sigurisht, që të jetësohet e drejta e votës nuk është e mjaftueshme që ajo vetëm të njihet nga e drejta. Për këtë qëllim Kodi Penal i Kosovës (në vijim: KPK) ka inkriminuar sjellje të caktuara të individëve në vepra penale për rastet që mund t'i referohen shkeljes së të drejtës së votës dhe lirisë së zgjedhjeve. Kjo përfshinë inkriminimin e sjelljeve të cilat në çfarëdo mënyre pengojnë votuesit që të ushtrojnë të drejtën e votës, që ndër marrin çfarëdo veprimtarish korruptive apo përdorin dhunë në ditën e votimit, votojnë disa herë të njëjtit votues, zbulojnë votën e fshehtë, mashtrojnë në votime dhe asgjësojnë në forma të ndryshme dokumentet e votimit.

Të gjitha krimet e zgjedhjeve parashihen si vepra penale në Kodin Penal dhe atë si në vijim:

“Parandalimin e ushtrimit të së drejtës së votimit”,²³ “cënimin e përcaktimit të lirë të votuesve”,²⁴ “keqpërdorimin e së drejtës së votimit”,²⁵ “cënimin e fshehtësisë së votimit”,²⁶ “mashtrimin në votime”²⁷ si dhe “asgjësimin e dokumentit të votimit”.²⁸

Problemet në jetësimin e mbrojtjes së të drejtës së votës në praktikë

Nga sa u tregua edhe më lartë, korniza ligjore për njohjen dhe jetësimin e të drejtës së votës në Kosovë duket se nuk ka mangësi, pasi që e njëjta njeh të drejtën e votës dhe e kualifikon atë si të drejtë të njeriut dhe është kategori kushtetuese. Gjithashtu korniza ligjore në Kosovë sanksionon dhe inkriminon penalisht pothuajse të gjitha llojet e keqpërdorimeve të mundshme që mund të bëhen gjatë jetësimit të së drejtës së votës. Megjithatë, efektiviteti i ligjeve varet kryekëput nga zbatimi i tyre në praktikë, e praktikimi i ligjit duket se lënë shumë për të dëshiruar në Kosovë.²⁹ Në këtë drejtim shumë raporte të organizatave qeveritare dhe joqeveritare tregojnë një listë të gjatë të problemeve në lidhje me organizimin dhe jetësimin e zgjedhjeve në Kosovë, përfshirë edhe dyshimin në ushtrimin e veprimeve të inkriminuara nga individ ose grupe të caktuara.³⁰

²² Përgatitur nga Safedin Blakaj

²³ Neni 176 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁴ Neni 177 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁵ Neni 178 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁶ Neni 179 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁷ Neni 180 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁸ Neni 181 i Kodit Penal të Kosovës, 6 prill 2004.

²⁹ Në një përfundim të tillë vijnë edhe autorët e një hulumtimi të hollësishtëm të ngecjeve të sistemit të zgjedhjeve në Kosovë, të publikuar nga KIPRED-it, të titulluar “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimin të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë”, tetor 2011; I qasshëm në: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>

³⁰ Shih në këtë drejtim: KIPRED-it. “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimin të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë”, tetor 2011; I qasshëm në: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>; Parlamenti Evropian. Delegacioni i Vëzhgimit të Zgjedhjeve për zgjedhjet e përgjithshme në Kosovë, 12 dhjetor 2010; I qasshëm në: <http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/2009-2014/kosovo_gene_2010.pdf>; Në lidhje me keqpërdorimet dhe vërejtjet rreth zgjedhjeve të fundit shih edhe: “Kosovo election prompts EU observer fraud claims”. BBC, e qasshme në: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11986105>> (qasur për herë të fundit më 24 dhjetor 2011). Po ashtu, vendimet e KQZ-së për miratimin e rekomandimeve të Qendrës për Numërim dhe Rezultate për rinumërim të fletëvotimeve. Sipas Demokracisë në Veprim, në shumë vendvotime nuk kanë funksionuar llambat ultravjollce si dhe ngjyra e padukshme. Komunikatë për media. Demokracia në Veprim. Shih http://www.demokracianeveprim.org/al/printo.php?subaction=showfull&id=1292337622&archive=&start_from=&ucat=& (qasur për herë të fundit më 4 dhjetor 2011), etj.

Me qëllim të luftimit të këtyre dukurive negative, e veçanërisht të dënimit të veprimeve të inkriminuara, shumë vepra të tilla ishin njoftuar, e madje edhe dërguar dosje komplete tek autoritetet përgjegjëse për ndjekje penale. Kështu, për zgjedhjet e vitit 2007, Komisioni për zgjidhjen e ankesave dhe parashtrësive (në vijim: KZAP) kishte dërguar në Prokurorinë shtetërore më se 100 dosje,³¹ të cilat pothuajse kishin ngelur fare të pandëshkuara nga organet e ndjekjes penale dhe gjykatat.³² Ndoshta të shtyrë edhe nga mos-ndëshkimi paraprak, problemet në zgjedhjet e përgjithshme të vitit 2010 vetëm sa kishin shënuar rritje, ishin regjistruar shumë më shumë ankesa që ndërlidheshin me procese të parregullta ose me keqpërdorime eventuale të votës.³³ Të shtyrë nga parregullsitë dhe dyshimet për keqpërdorime të së drejtës së votës Komisioni Qendror Zgjedhor (në vijim: KQZ) ishte detyruar që të riorganizonte votimin në 185 vendvotime me 9 janar 2011 dhe në 126 vendvotime me 23 janar 2011.³⁴ Për dhe në lidhje me keqpërdorimet eventuale gjatë zgjedhjeve të dhjetorit të 2010 prokuroritë komunale kishin pranuar rreth 239 raste, kishin akuzuar rreth 377 persona, dhe deri më tani janë shpallë vetëm një numër shumë i vogël i aktgjykimeve (rreth 12 aktgjykime). Duket qartë se niveli i suksesit në ndjekjen penale të këtyre veprave dhe gjykimi i të njëjtave nuk është as për së afërmi proporcional me numrin e raportimeve për shkelje, e gjithashtu edhe me nevojën e adresimit e këtij problemi të madh të mbisundimit të së drejtës në Kosovë.³⁵

Ndjekja penale e krimeve të zgjedhjeve si krim i organizuar

Çështje tjetër e ngritur rreth krimeve të zgjedhjeve është ndjekja penale e këtyre krimeve vetëm nga niveli i prokurorive komunale. Numri i madh i keqpërdorimeve të denoncuar në shumicën e qendrave të Kosovës për zgjedhjet e fundit dhe provat e pakontestueshme të siguruar nga Qendra për Numërim dhe Rezultate, flasin për një manipulim masiv, në të cilin janë përfshirë rreth pesë mijë komisionerë të KQZ-së.³⁶ Në analizën e KIPRED-it, theksohet se një vjedhje e tillë e votave kërkon organizim dhe koordinim të më shumë se dy personave dhe se hetimet mund të nxjerrin para drejtësisë ndonjë grup të strukturuar apo ndonjë ndërmarrje kriminale. Tutje thuhet se prokurorët është dashur të hetojnë ndonjë ndërlidhje të komisionerëve me persona tjerë të cilët kanë mundur të nxisin, shtyjnë, financojnë, apo ndihmojnë ata në kryerjen e veprës penale. Deri më tani, Prokuroritë Publike Komunale të Kosovës kanë akuzuar rreth 500 persona për manipulime masive të zgjedhjeve, ku pjesa dërrmuese e tyre ndiqen për veprën penale “mashtrimi në votime”, për të cilën vepër parashihet dënimi me burgim prej gjashtë muajve deri në pesë vjet. Prandaj, kushtet ligjore për ndjekjen e këtyre krimeve si vepër penale krimi i organizuar janë plotësuar, por ato duhet të ndiqen nga niveli i Prokurorisë së Qarkut apo Prokuroria Speciale e Kosovës..

³¹ Raporti mujor i OSBE-së; Departamenti për të Drejta të Njeriut dhe Komunitete; Sektori për Monitorimin e Sistemit Ligjor; “Shqyrtimi i rasteve të mashtimit në zgjedhje nga prokurorët publikë komunalë të Kosovës”; maj 2009.

³² Shih në këtë drejtim: KIPRED-it. “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimit të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë. fq. 8 – 9, në të cilin ndër të tjera theksohet se për më tepër se 100 dosje të pranuar nga organet e ndjekjes në lidhje me zgjedhjet e vitit 2007, prokurorët komunal kanë arritur të shqyrtojnë vetëm 36 raste, në të cilat janë përfshirë 57 persona të pandehur. Aty theksohet edhe se autoritetet e ndjekjes penale dhe të gjyqësorit kanë dështuar që të finalizojnë edhe të vetëm një shkeljeje të raportuar në lidhje me zgjedhjet në fjalë. Shih në lidhje me këtë edhe: Raporti mujor – Maj 2009. Departamenti për të Drejta të Njeriut dhe Komunitete. Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë Misioni në Kosovë. Maj 2009.

³³ KIPRED. “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimit të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë”, tetor 2011: fq. 9 – 14. Për më shumë shih edhe: AAK kërkon përsëritjen e zgjedhjeve.” Telegrafi. Shih <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=11897> (qasur për herë të fundit më 4 dhjetor 2011); “Partitë dhunuan vullnetin e qytetarëve”. Telegrafi. Shih <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=12094> (qasur për herë të fundit më 4 dhjetor 2011); “Hapen kutitë për rinumërim”. Express. Shih <http://www.gazetaexpress.com/?cid=1,13,43779> (qasur për herë të fundit më 4 dhjetor 2011).

³⁴ Raporti i Shpenzimeve për Zgjedhjet e Parakohshme për Kuvendin e Kosovës 2010. Komisioni Qendror i Zgjedhjeve. Shkurt 2011.

³⁵ Për informata më të hollësishme në lidhje me ndjekjen penale dhe gjykimin e keqpërdorimit të zgjedhjeve të fundit shih: KIPRED-it. “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimit të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë”, tetor 2011, 20 – 28.

³⁶ Manipulimi në numërimin e votave, “Krimet e Zgjedhjeve (analizë e ndjekjes penale dhe gjykimit të rasteve të krimeve të zgjedhjeve në Kosovë”, tetor 2011, 33-34.

4. Shpronësimi në pronën e paluajtshme:

Një shqyrtim i ligjit në fuqi në Kosovë për shpronësimin³⁷

E drejta e pronës dhe mundësia e kufizimit të saj

Pronësia nënkupton pushtetin e plotë (juridik) të pronarit mbi sendet në pronësinë e tij, e që përfshinë autorizimet si në vijim: të drejtën e pronarit për përdorimin e pronës së tij, e cila kërkon pavarësinë në përdorimin e pronësisë dhe mosndërhyrjen e të tretëve në të njëjtën; të drejtën e pronarit të gëzojë pronësinë e tij, që do të thotë se vetëm pronari ka të drejtë të mbledhë frytet e pasurisë së tij, pa asnjë-lloj ndërhyrjeje; të drejtën e pronarit për të disponuar me pronësinë e tij që do të thotë se vetëm pronari mund të vendosë për fatin e sendeve nën pronësinë e tij (t'i falë, t'i shes, t'i braktisë, etj).³⁸ Tutje, e drejta e pronësisë nuk nënkupton vetëm pushtetin më të lartë juridik mbi një send, por ajo nënkupton edhe një të drejtë themelore të njeriut e cila duhet t'i garantohet çdo individ, dhe atë tashmë e ka të garantuar me instrumente juridike ndërkombëtare të drejtave të njeriut dhe me aktin më të lartë juridik nacional (kushtetutë).³⁹

Megjithëqë e drejta e pronësisë është e drejtë themelore e njeriut dhe shteti ka obligim që aktivisht të angazhohet në njohjen dhe garantimin e kësaj të drejte, prapëseprapë e njëjta mund të jetë edhe subjekt i kufizimeve të caktuara nëse kufizimi bëhet në interesin publik dhe nën kushtet dhe procedurat e vendosura në ligj dhe me parimet e përgjithshme të së drejtës ndërkombëtare.⁴⁰

Kështu, nga format e tolerueshme të ndërhyrjes në të drejtën e pronësisë është edhe shpronësimi. Shpronësimi si masë e privimit ose kufizimit nga e drejta e pronësisë është i ligjshëm nëse bëhet për qëllimet e interesit publik, në pajtim me ligjin nacional dhe parimet e të drejtës ndërkombëtare.

Shpronësimi si formë e ligjshme e privimit nga e drejta e pronësisë dhe baza juridike e shpronësimit

Sipas Ligjit në fuqi në Kosovë me shpronësim duhet nënkuptuar veprimin e “autoritetit publik” që përfshin marrjen e një të drejte ose interesi të ligjshëm (në pronësi publike) që është në zotërim ose pronësi të një personi në një pronë të paluajtshme, ose krijimin e detyrueshëm të një servituti ose një të drejte tjetër të shfrytëzimit në pronën e paluajtshme.⁴¹ Nga ky kuptim i treguar si në Ligj shpronësimi mund të jetë i plotë (kur masa e shpronësimit konsiston në privimin e plotë nga e drejta e pronësisë mbi një paluajtshmëri), ose i pjesshëm (kur masa e shpronësimit konsiston në vendosjen e një mase ngarkuese mbi të drejtën e pronësisë mbi një paluajtshmëri, p.sh. e drejta e servitutit).

Që masa e shpronësimit të jetë e justifikueshme Ligji në fuqi në Kosovë pre-supozon jetësimin e disa standardeve ndërkombëtare.⁴²

³⁷ Përgatitur nga Sefadin Blakaj

³⁸ Galgano, Francesco. E drejta private. Trans. Alban Brati. Tirane: Luarasi, 1999: 118.

³⁹ Natyralistët argumentojnë se e drejta e pronësisë është një e drejtë natyrore, dhe hynë në grupin e të drejtave bazë të njeriut, aty ku hynë e drejta për jetë dhe e drejta për liri. Shih në këtë kuptim: Adams, John. The Political Writings of John Adams. Ed. George A. Peek. New York: Liberal Art Press, 1954: 96. Në kuptim të garantimit të të drejtës së pronësisë si të drejtë të njeriut (standarde të aplikueshme edhe në Kosovë) shih gjithashtu: Neni 17 i Deklaratës universale mbi të drejtat e njeriut; Neni 5(v) i Konventës ndërkombëtare për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racia; Neni 1 Protokollit 1 i Konventës Evropiane për të drejtat e njeriut; Neni 46 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës.

⁴⁰ Konventa Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut (e amendamentuar sipas Protokollit 11); Strasburg, 1998.

⁴¹ Neni 2.1 i Ligjit për shpronësimin e pronës së paluajtshme, Ligji nr. 03/L-139, me ndryshimet dhe plotësimet e bëra me Ligjin Nr. 03/L-205, datë 28 tetor 2010 (në vijim: Ligji për Shpronësimin).

⁴² Shih Nenin 22 të Kushtetutës së Republikës së Kosovës. Këtu mendohet kryesisht në standardet e vendosura me Neni 1 të Protokollit nr. 1 të Konventës Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut dhe të praktikës së Gjykatës Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut, të cilat themelojnë një sistem regional efektiv në jetësimin e të drejtave të njeriut, përfshirë edhe të drejtën e pronës.

Në vijim po përmbledhim të njëjtat. Pikësëpari, këtu kërkohet që masa e shpronësimit të jetë e bazuar në interesin publik. Me fjalë të tjera, që ndërhyrja e shtetit në të drejtat e pronës private të jetë bërë me qëllim për të ushqyer interesat e bashkësisë (interesin publik). Nocioni "interes publik" është shumë i gjerë, ku në një rast Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (në vijim: GJEDNJ) deklaroi se "ajo përfshin shqyrtimin e çështjeve politike, ekonomike dhe sociale në të cilën mendimet brenda një shoqërie demokratike mund të ndryshojnë shumë".⁴³ Së këndejmi, interesi publik do të ekzistonte në qoftë se masat e marra nga shteti kanë qenë të nevojshme (në një shoqëri demokratike), në kuptimin që nuk kishte asnjë alternativë tjetër për të kënaqur interesin publik (siç është rasti me ndërtimin e rrugëve, hekurudhave, spitaleve, shkollave, etj), dhe këto masa janë marrë për të mirën e komunitetit në përgjithësi.⁴⁴

Tutje, në mënyrë që një masë e shpronësimit të jetë e arsyeshme dhe e ligjshme, ajo duhet jo vetëm t'i shërbejë një qëllimi të ligjshëm në interes të publikut, por duhet gjithashtu që interesi i publikut të jetë proporcional (në ekuilibër të drejtë) me kërkesat për mbrojtjen e interesave private pronësore, gjegjësisht që shteti të marrë në konsideratë edhe të drejtat pronësore individuale. Me fjalë të tjera, interesat private pronësore nuk duhet të vendosen në një pozitë të disfavourshme me interesin e përgjithshëm.⁴⁵ Shteti që zbaton masën e shpronësimit ka për obligim që qytetarit t'i siguroj një kompensim të drejtë si kundërvlerë për shpronësimin.⁴⁶ E drejta e pronësisë do të ishte iluzore, nëse shteti nuk do të kishte detyrim të tillë.

Për më tepër, detyrimi i tillë i shtetit është edhe në funksion të jetësimit të proporcionalitetit në mes të drejtave individuale pronësore të kufizuara dhe jetësimit të interesit publik.⁴⁷ Si dhe masat e shpronësimit duhet të zbatohen pa asnjë diskriminim.⁴⁸

Dhe në fund, të gjitha masat që konsistojnë në shpronësim shteti mund t'i ndërmarrë vetëm ashtu si janë përkrahur me ligj. Me fjalë të tjera, çdo ndërhyrje nga autoriteti publik në të drejtën e pronësisë së individit, duhet të jetë e bazuar në ligj. Qëllimi i këtij parimi konsiston në shmangien e masave të mundshme arbitrare. Së këndejmi, Kosova ka themeluar një infrastrukturë ligjore për zbatimin e shpronësimit,⁴⁹ e cila në kuptim të rregullimit juridik jetëson parimet e treguara si më lartë. Në vijim të kësaj le të trajtojmë disa çështje kryesore të rregullimit dhe jetësimit të kësaj infrastrukture ligjore.

Disa standarde të vendosura me ligjin për shpronësimin në Kosovë

Ligji në fuqi në Kosovë themelon se masa e shpronësimit mund të zbatohet vetëm për jetësimin e një interesi publik të ligjshëm. Tutje, masa e shpronësimit në jetësimin e interesit publik duhet të jetë e domosdoshme (interesi publik nuk mund të jetësohet pa zbatimin e masës së shpronësimit), si dhe që dobitë në jetësimin e interesit publik të jetë shumë më të mëdha se dëmet që rrjedhin nga shpronësimi. Pastaj që e tëra të zbatohet pa diskriminim (qytetarët, si me rastin e përzgjedhjes së pronave për shpronësim, ashtu edhe në kuptim të zbatimit të masave të shpronësimit, të mos vihen në pozitë të pabarabarta ose diskriminuese).⁵⁰

⁴³ Judgment of ECHR. *James and others v. United Kingdom*, 22 February 1986: parag. 46, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁴ Carss-Frisk, Monica. *The right to property*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001: 26 – 27.

⁴⁵ Judgment of ECHR. *Sporrong and Lonnroth v. Sæden*. 1982: para. 69 – 73, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁶ Judgment of ECHR. *James v. the United Kingdom*. 1986: para.54, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁷ Judgment of ECHR. *Lithgow v. the United Kingdom*. 1986: para. 121, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁸ Neni 14 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

⁴⁹ Shih Ligjin për Shpronësimin

⁵⁰ Shih Nenin 4 të Ligjit për shpronësimin. Ky Nen tutje shpjegon se për cilat nevoja të interesit publik mund të zbatohet masa e shpronësimit. Këtu përfshihet si p.sh. shpronësimi me qëllim të zbatimit të planit urbanistik, ndërtimi ose zgjerimi i një ndërtese për nevojat publike, ndërtimi dhe vendosja e stabilimenteve dhe e infrastrukturës për nevojat e komunitetit dhe të mirëqenës së tij ekonomike (rrugët, objektet e interesit të përgjithshëm, gypat dhe instalimet për shërbimin e ujësjellësit dhe kanalizimit, deponitë, varrezat, parqet, etj).

Në kuptim të kësaj, masat e shpronësimit i zbaton autoriteti komunal – Komuna, ose autoriteti qendrorë - Qeveria, varësisht se në cilin nivel është shtruar çështja e jetësimit të interesit publik.⁵¹ Procedura e shpronësimit fillon me vetiniciativën e autoritetit shpronësues, ose me kërkesën e një autoriteti publik ose ndërmarrjeje publike.⁵² Posa të bëhet publike interesi i shpronësimit (që nënkupton njoftimin e palëve të interesuara, pronarëve, dhe procedurave paraprake në lidhje me vlerësimin e paluajtshmërive në pyetje), autoriteti shpronësues sjell një vendim preliminar për shpronësimin (i cili përmban informata për kërkuuesin e shpronësimit, qëllimin, njoftimin e pronarëve, si dhe këshillën se ndaj të njëjtit mund të ushtrohet ankesë në afatin prej 30 ditësh).⁵³ Autoriteti shpronësues merr vendim përfundimtarë për shpronësimin, duke e miratuar ose refuzuar masën e shpronësimit, brenda afatit prej 12 muajsh i cili afat fillon të rrjedh 15 ditë pas hyrjes në fuqi të vendimit preliminar për shpronësimin.⁵⁴ Pasi të nxirret vendimi përfundimtar me të cilin lejohet masa e shpronësimit dhe pas pagesës së kompensimit pronarit të pronës së shpronësuar, e drejta e pronës kalon dhe regjistrohet në regjistrat e paluajtshmërive në pronësi të komunës ose qeverisë si autoritet shpronësues.⁵⁵

Ligji në fuqi themelon edhe një sistem të mjeteve juridike kundër masës së shpronësimit. Kështu, si u tregua edhe më lartë, autoriteti shpronësues nuk mund të nxjerr vendim përfundimtar të

shpronësimit, përderisa gjykata të vendosë për ligjshmërinë e vendimit preliminar të shpronësimit, nëse kundër të njëjtit është ushtruar ankesë.⁵⁶

Kundër vendimit përfundimtar të shpronësimit mund të ushtrohet e drejta e ankesës vetëm në kuptim të çmuarjes së shumës së kompensimit për shpronësim.⁵⁷ Ankesa kundër të njëjtit mund të ushtrohet në afatin prej 30 ditësh nga hyrja në fuqi e të njëjtit. Ankesa e tillë nuk ka efekt suspensiv (nuk shtynë ekzekutimin e të njëjtit) ndaj vendimit përfundimtar të shpronësimit.⁵⁸

Ligji në fuqi për shpronësimin themelon se asnjë pronar nuk mund të detyrohet të liroj pronën e tij/saj para se të bëhet kompensimi. Kështu, çështja e kompensimit është një komponentë kryesore tërë procesit të shpronësimit.⁵⁹ Tutje, në kuptim të kësaj, Ligji themelon se kriter bazë për caktimin e vëllimit të kompensimit “vlerën e tregut” të pronës së shpronësuar, i përlogaritur sipas kriterëve të vendosura në ligj dhe praktikës së vendimeve të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.⁶⁰

Problemet në jetësimin e masave të shpronësimit dhe të kërkesave ligjore në praktikë

Nga kjo që u tha si më lartë, edhe mund të konkludohet se Kosova ka themeluar një kornizë efektive ligjore të shpronësimit dhe në pajtim me standardet ndërkombëtare.

⁵¹ Po aty.

⁵² Neni 7 i Ligjit për Shpronësimin.

⁵³ Neni 10.1 dhe 35.2 i Ligjit për shpronësimin themelojnë që ankesa mund të ushtrohet në afatin prej 30 ditësh dhe atë para gjykatës komunale nëse autoritet shpronësues është komuna, ose Gjykatës Supreme të Kosovës, nëse autoritet shpronësues është qeveria.

⁵⁴ Neni 11.2 i Ligjit për Shpronësimin.

⁵⁵ Shih në lidhje me këtë nenet: 4.4; 5; 12; 14 dhe 26 të Ligjit për shpronësimin.

⁵⁶ Neni 35.8 i Ligjit të Shpronësimit.

⁵⁷ Neni 36.1 i Ligjit për Shpronësim.

⁵⁸ Në lidhje me të njëjtën vendosë Gjykata Komunale, për shpronësimet e ndërmarrja nga Komuna, ose Gjykata Supreme e Kosovës, për shpronësimet e zbatuara nga Qeveria. Shih nenin 36 të Ligjit për Shpronësimin.

⁵⁹ Neni 11.9 dhe 25 i Ligjit për Shpronësimin.

⁶⁰ Neni 15 i Ligjit për Shpronësimin. Pasi që edhe Ligji në këtë pikë ka theksuar praktikën e vendosur nga Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, vlen të theksohet se në një vendim kjo Gjykatë ka vendosur se megjithatë neni 1 i Protokollit 1 të KEDNJ-së nuk garanton gjithmonë të drejtën e kompensimit të plotë në të gjitha rrethanat. Shih në këtë kuptim rastin James v. Mbretërisë së Bashkuar.

Megjithatë, për sundimin e së drejtës në një shoqëri demokratike nuk është e mjaftueshme vetëm përzgjedhja e mirë ligjore. Shpeshherë, pjesa më e rëndësishme është jetësimi i drejtë dhe pa diskriminim i zgjedhjeve ligjore. Kështu, duket se është përshtypje e shumë ekspertëve të së drejtës se me të vërtetë Kosova nuk po vuan nga mungesa e ligjit, por në realitet po vuan nga pamundësia ose mosgatishmëria e zbatimit të ligjit.

Në kuptim të kësaj, për çështjen e shpronësimit, nga raportimet e ndryshme të siguruar në lidhje me jetësimin e proceseve të ndryshme të shpronësimit në Kosovë, duket se ka pas ngecje dhe arbitraritet në zbatimin e kërkesave të ligjit për shpronësimin. Kështu, gjatë zbatimit të masave të shpronësimit nga Qeveria e Kosovës (por pa përjashtuar edhe autoritetet komunale në disa raste) për ndërtimin e disa rrugëve, ose autostradave, ka pas me dhjetëra raportime për abuzime të ndryshme. Duket se në degjenerimin e shumë proceseve të shpronësimeve rol negativ ka luajtur arbitrariteti i Qeverisë në udhëheqjen e masave të shpronësimeve, kjo sigurisht për përfitime “materiale” të caktuara të grupeve politike që kanë udhëheqë me këto masa.⁶¹ Shpeshherë ka pasur raportime se gjatë zbatimit të masave të shpronësimeve ka pasur trajtim të pabarabartë të qytetarëve si në pikëpamje të përzgjedhjes së pronës për shpronësim, ashtu edhe në kuptim të caktimit të nivelit të kompensimit ose të zbatimit të kompensimit për shpronësim.

Shpeshherë në këto reportazhe theksohen lidhjet ose preferencat politike që ndikojnë në trajtimin e pabarabartë të qytetarëve, ose edhe dukuria e korrupsionit, e cila duket se ka goditur shumë aspekte të jetës politike dhe publike në Kosovë.⁶²

Në kuptim të tërë kësaj, duket se Qeveria e Kosovës, por edhe autoritetet komunale, për dhe në lidhje me zbatimin e masave të shpronësimit kanë se çka të përmirësojnë me kërkesën që të jetësojnë principet dhe kërkesat minimale të cilat duhet të jetësohen, e të vendosura si me Ligjin nacional për shpronësimin, ashtu edhe me të drejtën ndërkombëtare. Sigurisht, në tërë këtë rol duhet kërkuar rol më efektiv të organit të ndjekjes dhe të gjyqësorit, të cilat duket se janë krejt pasive në raport me informatat dhe reportazhet e përditshme që i referohen abuzimeve të ndryshme gjatë jetësimit të masave të shpronësimit në Kosovë.

⁶¹ Në lidhje me këtë shih: Drejtësia në Kosovë. Shpronësimi i autostradës Fushë Kosovë – Pejë. E qasshme: <<http://www.jetanekosove.com/drejtësia/898/Alb>>

⁶² Jeta në Kosovë. Jeta në Kosovë debaton për shpronësimin e tokave [...]. E qasshme në: <<http://www.jetanekosove.com/lexo/572/Alb>>. Shih gjithashtu reportazhi Jeta në Kosovë, i qasshëm: <<http://www.jetanekosove.com/shikovideo/555/Alb>>

5. Emërimi në pozitën e Gjykatësve të

Gjykatës Kushtetuese të Kosovës dhe krahasimi me vende tjera⁶³

Gjykata Kushtetuese paraqet organ të veçantë kushtetues për mbrojtjen e kushtetutshmërisë dhe ligjshmërisë me autoritet që të anulojë dhe të shpallë akte të kuvendit, presidentit, qeverisë apo organeve të vetëqeverisjes lokale. Në anën tjetër duke interpretuar kushtetutën dhe nenet e formuluar në mënyrë të hapur, gjykatësit në të vërtetë përfshihen në një proces të veçantë ligjberës.⁶⁴ Në këtë mënyrë Gjykata Kushtetuese paraqitet si kufizues i pushtetit shtetëror dhe i sovranitetit i cili u takon organeve përfaqësuese.⁶⁵ Andaj, nga këtu lindin pyetjet se mbi çfarë baze këta gjykatës kanë një autoritet të tillë? Si mundën që persona të cilët nuk zgjidhen nga populli të kenë autorizime të tilla? Cilat janë kërkesat dhe kush mund të shërbejë si gjykatës?

Kushtet dhe procedurat për emërim për në Gjykatën Kushtetuese paraqesin mekanizëm të rëndësishëm përmes të cilit synohet të ndërtohet integriteti dhe profesionalizmi i gjykatës duke përcaktuar personat dhe cilësitë e kërkuara. Punimi ka si qëllim të trajtoj dhe shtroj për diskutim konceptin e de-politizimit, paanshmërisë dhe pavarësisë⁶⁶ së gjykatësve në raport me procesin e emërimit, identifikimin e kushteve të kërkuara për emërim si gjykatës dhe një analizë krahasuese me kushtet e vendeve të tjera.

Pavarësia dhe paanshmëria e gjykatësve është një prej parakushteve për ushtrimin e përgjegjësive nga Gjykata Kushtetuese, dhe e

cila kërkesë rrezikohet nga procesi i emërimit të gjykatësve i cili në vetvete është proces politik. Emërimi i gjykatësve në të shumtën e rasteve bëhet nga forcat politike, të cilat në momentin e propozimit apo emërimit të kandidatëve të caktuar marrin parasysh qëndrimet e kandidatëve.⁶⁷ Kështu në Gjermani, Ligji Themelor (Kushtetuta Gjermane) cakton se gjysma e gjykatësve emërohet nga dhoma e ulët ndërsa gjysma tjetër nga dhoma e lartë. Dhoma e ulët zgjedh kolegjin prej 12 anëtarëve për zgjedhjen e kandidatëve, ku kolegji reflekton fuqinë e partive politike në dhomën e ulët.⁶⁸ Sistem i ngjashëm i zgjedhjes haset edhe në Kosovë ku kandidatët për gjykatës në Kosovë emërohen nga Presidenti pas propozimit të Kuvendit.⁶⁹ Megjithatë, në secilin vend pas emërimit pritet që gjykatësit t'i ushtrojnë kompetencat e tyre në mënyrë të pavarur nga politika, dhe kjo arrihet përmes emërimit për një mandat të gjatë, 6-12 vjet pa të drejtë rizgjedhje, të imunitetit, mbrojtjes nga shkarkimi, standarde të cilat janë respektuar edhe në Kosovë.⁷⁰

Organet të cilat kanë të drejtën e emërimit të kandidatëve për gjykatës ndryshojnë sipas shtetit. Përderisa në Kosovë janë të përfshirë vetëm presidenti dhe kuvendi, praktika e vendeve tjera, me qëllim të balancimit të ndikimit politik dhe jo-politik, kanë përfshirë edhe organe të tjera në procesin vendimmarrës.

⁶³ Përgatitur nga Visar Ramaj

⁶⁴ Three Models of the Judicial Function, John Bell, Sweet and Maxwell 1985, f. 55-57

⁶⁵ Constitutional Law, analysis and cases, Ziyad Motala, Cyril Ramaphosa, Oxford University Press 2002, faqe 51

⁶⁶ Paanshmëria dhe pavarësia në teorinë juridike trajtohen si dy tema të ndara, por ndërlidhen me aftësinë e gjykatësve që çështjen para tyre ta zgjidhin në mënyrë objektive.

Societe Philipp Brothers v Societe Drexes Burham Lambert et autres (1990), Rev Arb 497

⁶⁷ Motola, supra note 1, faqe 56

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ligji për Gjykatën Kushtetuese të Republikës së Kosovës, neni 6 dhe 7. Në këtë ligj parashihet edhe krijimi i Komisioni përzgjedhës i cili ka detyrë analizimin e aplikacioneve të kandidatëve për gjykatës dhe përcjellja e një liste në Kuvend për miratim.

⁷⁰ Pavarësia dhe paanshmëria e gjykatësit në raste konkrete gjykohet me standardin "nëse një person i arsyeshëm dhe i informuar duke konsideruar faktet, do të vijë në përfundim se ekziston mundësi reale që gjykatësi të jetë i anshëm [Porter v. Magill [2002] 2 WLR 37, House of Lords].

Në Serbi, 1/3 e gjykatësve emërohen nga struktura brenda sistemit gjyqësor⁷¹, në Bullgari 1/3 e gjykatësve emërohen nga ana e gjykatësve të gjykatave supreme.⁷² Praktika e emërimit ose e rekomandimit të gjykatësve edhe nga sistemi gjyqësor është i pranishëm në vendet me probleme në sistemin politik dhe shërben si një garanci për pavarësinë dhe kredibilitetin e gjykatës.

Shikuar nga aspekt krahasimtar, kërkesat për emërim si gjykatës në Gjykatën Kushtetuese ndryshojnë varësisht nga tradita juridike e vendit dhe kapacitetet njerëzore të cilat i ka. Por, pavarësisht vendit synohen personat me arritje të larta akademike dhe përvojë profesionale. Supozohet se këta gjykatës paraqesin elitën e komunitetit ligjor, duke përfshirë profesorë, avokatë, gjykatës dhe të tjerë.

Në lidhje me kërkesat për përvojë pune, Kushtetuta e Kosovës parasheh se gjykatësi duhet të ketë të paktën 10 vjet përvojë pune profesionale dhe sikurse caktohet në ligj, veçanërisht në fushën e të drejtës publike dhe kushtetuese.⁷³ Marrë parasysh të kaluarën historike dhe diskriminimin në arsim dhe në poste publike kjo paraqet një kërkesë mjaft të lartë. Edhe kërkesa për përvojë në fushën e të drejtës publike dhe kushtetuese paraqet kërkesë unike të legjislacionit kosovar, i cili nuk parashihet në asnjë legjislacion tjetër (legjislacionet tjera parashohin studim dhe përvojë në “shkenca juridike”).

Sa i përket kërkesave për përvojë profesionale si diçka që mund të pengojë kandidatë të përshtatshëm të shërbejnë si gjykatës, disa legjislacione parashohin zgjidhje mjaft inovative. Akti Kushtetues për Gjykatën Kushtetuese të Kroacisë në nenin 5 parasheh se personat të cilët kanë përfunduar studime të

doktoraturës kanë kërkesa më të ulëta sa i përket përvojës profesionale. Në anën tjetër Sllovenia nuk e parasheh fare në legjislacionin e saj kërkesën për numër të caktuar të viteve si përvojë pune. Kushtetuta e Sllovenisë në Aktin për Gjykatën Kushtetuese në nenin 9 parasheh se secili shtetas slloven, i cili është ekspert ligjor dhe ka arritur moshën 40 vjeçare mund të shërbejë si gjykatës. Vendet tjera, duke përfshirë Shqipërinë, Serbinë, Çekinë, Rumaninë, Kroacinë e Gjermaninë, parashohin nga 10 deri 20 vjet përvojë punë si kërkesë për t'u bërë gjykatës.

Si karakteristika të përbashkëta të kërkesave për gjykatës të strukturës ligjore të shumë vendeve janë edhe që gjykatësit të jenë persona me moral të lartë, të kenë shtetësi të vendit, të jenë të padënuar për vepra penale dhe të kenë arritje të larta në përgatitjen akademike. Sa i përket arritjeve akademike nuk specifikohen kushte të veçanta, vetëm se kërkohet të jenë juristë të shquar. Në anën tjetër e veçantë e emërimit të gjykatësve në Kosovë është respektimi i parimeve të barazisë ligjore që është e sanksionuar në mënyrë eksplicite në nenin 114 të Kushtetutës.

Në krahasimin e kriterëve për emërim në mes të Kosovës dhe vendeve të tjera duhet të merret parasysh e kaluara e Kosovës dhe mundësitë e kufizuara të individëve për zhvillim akademik dhe profesional brenda atyre kushteve. Andaj, vërehet se përgjithësisht kushtet për emërim në Kosovë paraqesin kërkesa tejet të larta dhe mund të përjashtojnë shumë individë profesionistë dhe me integritet nga mundësia e shërbimit në një pozitë të tillë.

⁷¹ Kushtetuta e Republikës së Serbisë, neni 172

⁷² Kushtetuta e Republikës së Bullgarisë, neni 147 (1)

⁷³ Ligji për Gjykatën Kushtetuese i Republikës Kosovës, neni 4.

6. Harmonizimi i Institucioneve në

| Përpilimin e Legjislacionit⁷⁴

Një prej funksioneve kryesore të të gjitha sistemeve juridike të vendeve është autoriteti për të përcaktuar rregullativën ligjore në bazë të së cilave pritet funksionimi i shoqërisë, subjekteve ekonomike dhe atyre juridike.⁷⁵ Andaj, nga kjo rrjedh se qëllimet në procesin ligjor janë definimi i politikave të synuara dhe përkthimi i tyre në një standard ligjor të thjeshtë dhe të kuptueshëm.⁷⁶ Procesi ligjor, sikurse është përshkruar nga Louis Henkin, është e drejta që krijohet nga aktorët politikë për arritjen e qëllimeve politike, në këtë mënyrë kërkon harmonizim në mes të institucioneve politike dhe të shoqërisë.

Miratimi i ligjeve të shumta dhe ndryshimet e mëdha në strukturën ligjore për një kohë të shkurtër shkaktojnë paraqitjen e “zbrazëtirave në zbatim”, që e ka kuptimin se institucionet e autorizuara me zbatimin e ligjeve nuk janë në gjendje të zbatojnë në mënyrë të drejtë ligjet. Ky, sipas një studimi të Bankës Botërore, është një “model” i cili është krijuar gjatë tranzicionit të vendeve të Evropës Qendrore dhe Lindore, përfshirë edhe Kosovën, ku legjislacioni hartohet në qeveri, shpeshherë me ndihmën e donatorëve, dhe në një proces të mbyllur pa konsultime me institucione tjera dhe jo transparent.⁷⁷

Për adresimin e këtij problemi, duke respektuar hierarkinë e unitetit ligjor dhe standardet e *acquis communautaire*, nga përvoja e vendeve në tranzicion diskutohen këto masa: forcimi i rolit të parlamentit dhe gjyqësorit, reformat përcjellëse institucionale, koordinimi me donatorët, konsultimi dhe transparencja e procesit të hartimit.

Forcimi i rolit të parlamentit dhe gjyqësorit

Institucioni me përgjegjësinë kryesore në procesin ligjor është Kuvendi. Kuvendi ka mekanizma përmes të cilëve mund të siguron cilësinë e legjislacionit dhe zbatimin e suksesshëm të tij. Ky forcim i rolit të parlamentit arrihet përmes ruajtjes së integritetit të tij, dhe në anën tjetër përmes ngritjes së kapaciteteve dhe specializimit të anëtarëve dhe komisioneve parlamentare, mbështetje administrative dhe me shërbime hulumtuese, rritje të numrit të funksioneve dhe përgjegjësisë, mënyra e organizimit dhe autorizimet e komisioneve parlamentare, autoriteti për ndikim në agjendën legjislative, rishikimi i disiplinës partiake në rolin si deputetë.⁷⁸

Rol të rëndësishëm në procesin ligjor kanë edhe gjykatat të cilat duhet të sinjalizojnë për problemet me legjislacionin aktual dhe të raportojnë për nevojën për zgjidhje të reja ligjore. Në Kosovë nuk ka një model të definuar se në cilën mënyrë dhe në cilën fazë gjykatësit mund të përfshihen në procesin ligjor, përkundër faktit se gjykatësit janë përfshirë në disa raste përmes formave jo-formale. Në aspekt krahasues dhe të modeleve, Suedia paraqet një model shumë formal dhe efikas të përfshirjes së gjykatësve në procesin ligjor, ku nismat ligjore përpara se të dalin në publik u dërgohen gjykatave për konsultim (procesi *remissen*), përderisa edhe mënyra e nxjerrjes së komenteve brenda gjykatave është e rregulluar në detaje.⁷⁹

Konsultimi dhe transparencja gjatë procesit të hartimit

Procedurat për konsultimin e publikut dhe përfshirjen e publikut mund të jenë të kushtueshme, marrin kohë të gjatë dhe vështirë

⁷⁴ Përgatitur nga Visar Ramaj

⁷⁵ Introduction to Law, Phil Harris, Cambridge University Press, 2007, f. 190

⁷⁶ Doracaku për Hartimin e Legjislacionit, United States Agency for International Development, f. 2

⁷⁷ First Decade of Reforms in Central and Eastern European Countries, World Bank, 2007, f. 11

⁷⁸ Strengthening Parliament's Role, Lord Norton of Louth, Commonwealth Parliamentary Association, 2002

⁷⁹ Judiciaries within Europe, a comparative review, John Bell, Cambridge University Press, London 2006, f. 270

realizohen, dhe ky paraqet një fakt që nuk kontestohet. Megjithatë, çdo alternativë tjetër është me pasoja të pallogaritshme negative.⁸⁰ Andaj, është me rëndësi që procesi i hartimit të rregullave, apo edhe i ndryshimit të tyre të bëhet në një proces të hapur ku si institucioneve të cilave u preken interesat, ashtu edhe të gjithë individëve të tjerë me interes t'u mundësohet të kenë qasje dhe të japin kontribut në procesin ligjbërës. Në rend të parë kjo do t'u mundësonte gjykatave dhe institucioneve të autorizuar të zbatimit të ligjit të tillë ta kenë më të kuptueshëm dhe më të lehtë zbatimin e ligjit.⁸¹

Sa i përket këtij dimensionimi gjendja në Kosovë nuk është e mirë. Raporti i Progresit për vitin 2011 vlerëson se institucionet e Kosovës janë përgjithësisht të mbyllura dhe nuk ofrojnë hapësirë bashkëpunimi për organizatat e shoqërisë civile.⁸²

Reformat përcjellëse institucionale

Ndryshimet ligjore shpeshherë shoqërohen edhe me nevojën e krijimit të institucioneve të reja për zbatimin e atyre ligjeve. Në këto raste është me rëndësi që reforma ligjore të përcillet me reformën institucionale për zbatim efektiv të Ligjit, e cila përfshin planifikimin për burime financiare, njerëzore dhe teknologjike. Andaj, në hartimin e Formave të Vlerësimit Rregullativ, Forma e Vlerësimit Financiar dhe Memorandumit shpjegues duhet të ketë bashkëpunim të ngushtë ndërministror, i cili në Kosovë shpesh herë mungon. Si shembull, në Kosovë Ligji për Konkurrencën e ka themeluar Komisionin Kosovar të Konkurrencës, e të cilit institucion imungojnë burimet e nevojshme financiare por edhe kapacitetet profesionale për të zbatuar ligjin në fjalë.⁸³

Koordinimi me donatorët

Mungesa e përvojës në rregullimin e fushave të ndryshme sipas standardeve ligjore të vendeve të zhvilluara e bën të domosdoshëm ndihmën e komunitetit të donatorëve në Kosovë. Megjithatë, një prej përvojave negative të vendeve në tranzicion sipas Bankës Botërore është fokusi i donatorëve në hartimin dhe kalimin e ligjeve të shumta për kompletimin e strukturës ligjore, kjo me qëllimin për të treguar rezultate të matshme dhe tërheqjes së investitorëve.⁸⁴

Ky proces i hartimit nga donatorët nuk i ka kushtuar kujdes hartimit dhe respektimit të agjendës legjislative, procesit të forcimit të institucioneve vendore ligjbërëse dhe as konsultimit publik dhe me grupet e interesit.⁸⁵ Andaj, edhe këtu janë paraqitur probleme me zbatimin efektiv.

Duke qenë të vetëdijshëm për nevojën e ekspertizës dhe mbështetjes së donatorëve, është e nevojshme që institucionet vendore të koordinohen me donatorë duke ofruar vizion të qartë mbi politikën e synuar dhe për agjendën e reformave.

Miratimi i legjislacionit me probleme dhe i cili nuk mund të zbatohet në mënyrë të efektshme për qëllimet për të cilat është miratuar, në rastin më të mirë paraqet një nisje jo të mirë e në rastet tjera një nismë kundër-produktive që shkatërron besimin e publikut dhe institucioneve në sundimin e ligjit.⁸⁶ Andaj, është i domosdoshëm koordinimi i institucioneve në mënyrë që të arrihet një strukturë ligjore koherente dhe e zbatueshme në praktikë.

⁸⁰ Democracy, Parliament and Electoral Systems, Mary Anne Griffith-Traversy (editor), Pluto Press 2002, f. 2

⁸¹ Sociology of Law, V. Aubert, Penguin 1969 – "Legjislacioni paraqet opinionin publik"

⁸² Kosovo 2011, Progress Report, European Commission, 2011, f. 17

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Judicial Systems in transition economies, assessing the past looking to the future, World Bank publications, 2005

⁸⁵ Legal and Judicial Reform in Central Europe and Former Soviet Union, Mark Dietrich (World Bank Publications, 2000)

⁸⁶ World Bank, supra note f.10.

7. Mbrojtja e dëshmitarëve⁸⁷

Në hetimin dhe ndjekjen e krimit, veçanërisht nga format më serioze dhe komplekse të krimit të organizuar, mbrojtja e dëshmitarëve është thelbësore dhe përbën një gur themel për hetimin e suksesshëm, dhe krijimin e besimit në sistemin e drejtësisë penale.

Mbrojtja e dëshmitarëve paraqet një fazë shumë të rëndësishme gjatë procesit gjyqësor dhe ndërlihet me dy aspekte:

- Së pari është të sigurojë që dëshmitë e dëshmitarëve të mbledhura në fazën e hetimit nuk lejohet që të shkatërrohen, dhe
- Së dyti është mbrojtja fizike dhe mendore e dëshmitarit dhe kujdesi në aspekte të ndryshme në të gjitha fazat e procesit të drejtësisë penale deri në përfundim të çështjes.

Dëshmitarët duhet të kenë besim për të dalë përpara për të ndihmuar zbatimin e ligjit nga autoritetet përkatëse për zbatimin e ligjit. Ata duhet të jenë të sigurt dhe të mbrohen nga shteti se do të marrin mbështetje dhe mbrojtje nga kërcënimet dhe dëmet që grupet kriminale mund të shkaktojnë mbi ta në përpjekjet për të dekurajuar dhe mënjanuar dëshmitarët.

Rasti i Kosovës

Kosova përbën një rast të ndjeshëm kur kemi të bëjmë me mbrojtjen e dëshmitarëve. Kjo është e lidhur me situatën pas luftës së vitit 1999, procesit të tranzicionit, demografisë kriminale,

dendësisë së grupeve kriminale transballkanike që janë trashëguar nga strukturat e më hershme, kërcënimet kolektive dhe individuale, numri i madh i armatimit në duar të qytetarëve civil, vetë-gjyqësia etj.

Përvoja ka treguar që mbrojtja e dëshmitarëve nuk është e lehtë, për arsye të "frikësimit të dëshmitarëve"⁸⁸.

Megjithatë, janë bërë përpjekje për krijimin e infrastrukturës ligjore lidhur me mbrojtjen e dëshmitarëve që lidhen me Kodin Penal të Kosovës, Kodin e Procedurës Penale, dhe së fundi Ligjin për Mbrojtjen e Dëshmitarëve.⁸⁹ Ky i fundit, hyn në fuqi tek pas një viti. Sistemi juridik i Kosovës për momentin është duke u integruar në kuptimin e konsolidimit si nga ana ligjore ashtu edhe institucionale. Për momentin Kosova e ka një model përmbajtësor lidhur me mbrojtjen e dëshmitarëve. Mirëpo, konsolidimi dhe funksionalizimi i këtij sistemi ende mbeten shqetësues dhe sfidues për sistemin e drejtësisë në Kosovë.

Mos-funksionimi i mbrojtjes së dëshmitarëve në Kosovë ndërlihet nga shumë faktor, dhe këtu mund të theksohen strukturat e trashëguara nga UNMIK-u, strukturat e EULEX-it, dhe organet shtetërore të Republikës së Kosovës. Në Kosovën e pasluftës së vitit 1999, janë vrarë disa dëshmitarë në disa procese të rëndësishme gjyqësore. Dëshmitari X, Agim Zogaj është dëshmitari i fundit që është shuar, zyrtarisht si i vetëvrarë në rrethana ende të pasqaruara zyrtarisht për opinionin e gjerë.⁹⁰

⁸⁷Përgatitur nga Taulant Hodaj

⁸⁸Witness protection measures in Kosovo need to be strengthened, says joint OSCE Mission/US Office report, <http://www.osce.org/kosovo/49124> November 2007

⁸⁹Ligji për Mbrojtjen e Dëshmitarëve, nr.04/-L015; Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës/ nr. 13 / 1 Shtator 2011, Prishtinë

⁹⁰Dëshmitari X, dokumentar për dëshmitarët e mbrojtur, TV KlanKosova, (qasur për herë të fundit më 28 dhjetor 2011, <http://www.klankosova.tv/index.php/ekskluzive/8390-agim-zogaj-deshmitari-x.html>)

Pikërisht, ky dhe rastet tjera të vrasjes së dëshmitarëve në Kosovë, kanë ngritur çështjen e programeve profesionale dhe efikase të përpiluara nga Misioni i UNMIK-ut në të kaluarën, dhe Misioni i EULEX-it tash. Këto programe, vazhdimisht kanë qenë të fokusuara në programet për sigurimin e dëshmitarëve dhe dëshmitarëve për zbardhjen e krimeve që pretendohet se janë kryer gjatë luftës.

Prandaj, fokusi i këtyre misioneve asnjëherë nuk ka qenë i orientuar në krijimin e programeve për mbrojtjen e dëshmitarëve, që do të zbardhin rastet e krimit të organizuar apo korrupsionit të profilit të lartë politik.

Në mungesë të këtyre programeve në këto profile si dhe dështimi i misioneve ndërkombëtare në mbrojtjen e dëshmitarëve të mbrojtur ka ndikuar drejtpërdrejtë në frikësimin e tyre, gjë është theksuar vazhdimisht në raportet e organizatave ndërkombëtare.⁹¹

Pra, çështje e diskutueshme me interes madhor mbeten programet efikase dhe mekanizmat përcjellës për ofrimin e sigurisë për dëshmitarët e mbrojtur në të gjitha profilet përfshi këtu dëshmitë për krimet e luftës, krimit të organizuar dhe korrupsionit.

⁹¹ Raportet ndërkombëtare mbi dëshmitarët e mbrojtur në Kosovë si Raporti i Këshillit të Evropës, Raporti i Progresit, OSBE etj.

8. Kriteret për Licencimin e Avokatëve⁹²

Sikur në shumë vende të botës demokratike edhe në Kosovë avokatia luan rol të rëndësishëm në zhvillimin e sistemit juridik të vendit. Avokatia si profesion i lirë dhe i pavarur u ofron shërbime dhe ndihmë profesionale juridike personave fizikë dhe juridik për mbrojtjen dhe realizimin e të drejtave dhe të interesave të tyre në pajtim me rendin juridik në shoqëri.⁹³

Ashtu si çdo profesion tjetër profesional edhe Avokatët në Kosovë në mënyrë që të ushtrojnë këtë profesion duhet t'i plotësojnë kushtet e caktuara ligjore. Në bazë të ligjit për Avokatinë të Kosovës kriteret për licencimin e avokatit janë: të ketë aftësi për të vepruar; të jetë banor i përhershëm i Kosovës; të ketë të kryer fakultetin juridik; të ketë përvojë së paku një (1) vjeçare si praktikant avokature ose praktikant në gjykatë apo të ketë përvojë dy (2) vjeçare, si praktikant në Administratën Publike; të ketë të dhënë provimin e judikaturës në Kosovë; të ketë bërë betimin solemn; të mos jetë i dënuar për vepra penale që e bëjnë atë të padenjë për ushtrimin e profesionit të avokatit sipas Kodit të Etikës Profesionale; të mos jetë i përjashtuar ose i pezulluar nga detyra e gjykatësit e prokurorit ose ushtrimi i profesionit të avokatit. Në rastet e përjashtimit, kërkesa mund të përsëritet pas pesë vitesh, pas vendimit të plotfuqishëm; të mos kryejë një veprimtari e cila nuk është në pajtim me profesionin e avokatit dhe në veçanti veprimtari e cila cenon pavarësinë e tij profesionale.⁹⁴

Bazuar në këtë, Institucioni që e rregullon organizimin dhe funksionimin e Avokatisë në Kosovë është Oda e Avokatëve të Kosovës.⁹⁵ Në këtë kuadër Oda e Avokatëve ka miratuar një rregullore të brendshme sipas së cilës e drejta për ushtrimin e profesionit të avokatit fitohet me regjistrimin në regjistrin e avokatëve, në mënyrë që paraprakisht t'i ketë fituar një sërë kualifikimesh paraprake siç është cekur më lart sipas Ligjit për Avokatinë.

Duke i shikuar kushtet për licencimin e avokatëve në sistemin juridik të para vitit 1999 dhe kushtet në bazë të ligjit aktual shihet se nuk ka ndonjë dallim shumë të madh për të mos thënë shumë pak. Si në çdo vend edhe në Kosovë, Avokatia konkretisht kriteret për licencimin avokatëve nuk ndryshojnë shumë. Përvojat nga vendet e regjionit tregojnë se sfida për Avokatinë në Kosovë është edhe regjistrimi i ish-prokurorëve dhe ish-gjykatësve të cilët pas kalimit të një periudhe të caktuar në gjykatë/prokurori kalojnë në Avokati. Këtu kemi raste kur shumë gjykatës dhe prokurorë edhe pse në procesin e ri-emërimit nuk kanë arritur të kalojnë testin e caktuar për prokurorë dhe gjykatës të njëjtit apo shumica kanë bërë kërkesë të regjistrohen si avokat ku edhe janë pranuar nga Oda e Avokatëve.

Por lind pyetja çka me ish-gjykatësit dhe ish-prokurorët e padenjë për të mbetur gjyqtar dhe prokuror ose që kanë dosjet e hapura nën hetime, të shpallur nga organet gjyqësore si pa denjë, më konkretisht me ata të cilët nuk kanë mundur të kalojnë procesin e ri-emërimit?

⁹² Përgatitur nga Taulant Hodaj

⁹³ Ligji për Avokatinë i Republikës së Kosovës, Neni 2

⁹⁴ Ligji për Avokatinë i Republikës së Kosovës, Neni 6

⁹⁵ Ligji për Avokatinë i Republikës së Kosovës, Neni 3.3

A duhet që tu lejohet atyre ta ushtrojnë profesionin e avokatit automatikisht vetëm me një kërkesë të thjeshtë drejtuar Odës së Avokatëve? A është avokatia pjesë e gjyqësorit në kuptim të përgjithshëm? Njëkëtë drejtim Oda e Avokatëve të Kosovës nuk ka ndonjë përgjigje përveç se i analizon nëse i plotëson kushtet e përgjithshme kështu që procesi i reformimit nuk është faktor dhe nuk ndikon nëse një ish-gjykatës a prokuror mund të ushtroj profesionin e avokatit. Në lidhje me mundësinë e ish-gjykatësve dhe prokurorëve të ushtrojnë profesionin e avokatit praktika në vendet e rajonit tregon se jo të gjithë mund të ushtrojnë këtë profesion, p.sh. në shtetin e Bosnjë dhe Hercegovinë nëse një gjykatës apo prokuror nuk mund të ri-emërohet, atëherë, nëse ai bën kërkesë për licencimin si avokat do të duhet t'i nënshtrohet një testi shtesë në mënyrë që të fiton të drejtën e licencës.⁹⁶

Siç shihet nga më sipër kriteret për licencimin e Avokatëve sipas ligjit të aplikueshëm në Kosovë krijojnë hapësirë për të qenë pjesë e avokatisë edhe ish-bartësit e funksioneve gjyqësore, të cilët janë shpallur të padenjë për të punuar në sistemin gjyqësor dhe prokurorial të Kosovës. Pra, problemet kryesore qëndrojnë në kriteret të cilat janë vendosur nga Oda e Avokatëve të Kosovës.

Ato duhet të rishikohen sesi duhet rregulluar, duke marrë parasysh të gjitha përvojat e rajonit sesi kanë vepruar me këto kategori të cilët janë larguar si të padenjë nga sistemi gjyqësor, ndërsa të njëjtëve iu lejohet që në një mënyrë apo tjetër, në kuptimin më të gjerë, të jenë pjesë e sistemit të drejtësisë në Kosovë. Bashkëpunimi ndër-institucional Odë e Avokatëve të Kosovës, Këshilli Gjyqësor i Kosovës dhe Këshilli Prokurorial i Kosovës, deri më tash nuk ka qenë në nivelin e duhur sa i përket shkëmbimit të informacioneve për të gjithë kandidatët që kanë qenë pjesë e gjyqësorit dhe ia kanë mësyre avokatisë. Duhet të shihet sesi duhet bashkëvepruar këto institucione ndërmjet vete, në mënyrë që kontributi i tyre i ndërsjellë të vihet në shërbim të krijimit të një sistemi të mirëfilltë të avokatisë, përkatësisht sistemit të drejtësisë në vend.

⁹⁶ Ligji mbi Avokatinë i Bosnjë dhe Hercegovinës. Shih Gazeten Zyrtare të Bosnjë dhe Hercegovinës: <http://www.sipa.gov.ba/en/>

Kontribuuesit

Sefadin Blakaj
Shkumbin Elshani
Taulant Hodaj
Visar Ramaj

Editorët

Behlul Zeka
Betim Musliu
Kujtim Kerveshi

Volume 3

JUSTICE BOOKLET

PUBLISHED BY:

KOSOVO LAW INSTITUTE (KLI) / INSTITUTI I KOSOVËS PËR DREJTËSI (IKD)

This publication has been prepared with support from the Rockefeller Brothers Fund. The contents of this material is the responsibility of the Kosovo Law Institute and does not reflect the views of the donor.

No part of this material can be printed, copied or reproduced in any form electronic or printed, or reproduced in any other form without the consent of the Kosovo Law Institute.

January 2012

Content

Content.....	3
Editor`s foreword.....	4
Declaration of Property.....	5
Inter-institutional communication: Police-Courts-Prosecution.....	7
Incrimination from the violation of right to vote based on the Criminal Code of Kosovo, and the problems of enacting this right in practice.....	9
Expropriation of real-estate property: A review of the applicable expropriation law in Kosovo.....	11
Appointment in the position of Judges of the Constitutional Court of Kosovo and a comparison with other countries.....	15
Harmonisation of Institutions in the Drafting of Legislation.....	17
Protection of Witnesses.....	19
Criteria for Licensing of Lawyers.....	21
Contributors	22
Editors.....	22

Dr. Sc. Fejzullah Hasani, President of the Supreme Court of Kosovo

The recent publication of The Justice Booklet by the Kosovo Law Institute (KLI), and the continued creation of writings and studies which analyse issues from different spheres of law, have achieved to touch and open topics which in one way or the other aim at the presentation of reports on the application or non-application of the law, establishment of new law institutes, the effects of new laws, etc., etc., all of this in the context of better informing the public on the phenomena and challenges that are associated with our justice system and the rule of law.

The objective of every publication is to ensure to its audience of readers the most accurate and understandable presentation of the problem that is being reviewed, by including clear and accurate expressions of rights and obligations, and also instructing and assisting the reader during his or her working process, be it in the judiciary or in activities that are related to the legal nature of their tasks.

In the capacity of the Supreme Court President, I have had the opportunity to read the first two volumes of the Booklet, and I speak with competence that each new series of publications that is presented to us is more and more advanced, for which we congratulate and encourage the staff of the Institute to continue with their contribution in the review of topics that can serve us in the interest of ensuring rule of law and justice for the citizens.

Thank you
Dr. Sc. Fejzullah Hasani
8th of February 2012

1. Declaration of property¹

Being a representative of the people or the incumbent of a public office in the executive or elsewhere in the civil service, carries accountability in itself which means that one has to lead by example in being a person that reflects values. In this sense all of societies attempt to find methods and mechanisms to achieve such a goal. After many attempts, the declaration on the origin of property was seen as one of the forms that could help to increase transparency and with it the trust in that person or persons that hold public offices.

In the Republic of Kosovo this matter is regulated with appropriate legislation, specifically the Law on Declaration of Property,² as this law regulates such matters and other related issues. This field was initially regulated by law in the third legislation of the Assembly of the Republic of Kosovo,³ more specifically: Law No. 03/L-151 on the Declaration, Origin and Control of Property and Gifts of Senior Public Officials, and subsequently amended with Law No. 04/L-050 for the Declaration, Origin and Control of Property and Gifts for all Public Officials.

The aim of the law is to make it apparent who owns what property before and during the exercise of official duties. In essence, the attempt is to create a proper mentality in order for accountability to become part of people's culture, starting from those holding senior positions in the government and all the way to the citizens. The aim is for this to be transformed into a norm and a measuring value of society. Such an obligation is foreseen by Article 16 of this law.⁴

The Law on the Declaration of Property was amended a number of times, but in none of these cases did it achieve to remain in the original form without being subject to changes which in relation to the realities of life never enables it to be “in line with current developments”, not because that they were not or could not be properly drafted, but because people who violate the provisions of this law will always try to find gaps in order to fulfil their illegal objectives. It seems that we are forgetting that the law need not only be written properly in paper but also to be implementable in all its detail in practice. This is a perpetual vicious cycle. Similar legislation has undergone frequent changes also in the Republic of Albania, more specifically, the Law on the High Inspectorate on the Control of Declaration of Property,⁵ in which case there were two consecutive laws issued which complement each other, more accurately: Law No. 9040, dated 10.04.2003, changed with Law No. 9367, dated 07.04.2005, Law No. 9475 dated 09.02.2006, and Law No. 9529 dated 11.05.2006.⁶

The change or amendment of the law, even though it represents a hugely helpful development, is not the only solution to fighting against deviant behaviour. Eventually it could be one of the methods, but not the main one. Furthermore, the loss of time in months, weeks, days and hours in working groups can be considered as a “backdoor” to the “amnesty” of wrongdoers, in order to give them time to cover their tracks and thus make the verification procedures and / or possible investigations difficult.

¹ Prepared by Shkumbin Elshani

² Law No. 04/L-050

³ Law No. 03/L-151 On the declaration, origin and control of property and gifts of senior public officials

⁴ Article 16, Law No. 04/L-050 on the declaration, origin and control of property and gifts for all public officials <http://assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Ligji%20per%20deklarimin%20e%20pasurise%20se%20zyrtarve%20te%20larte.pdf>

⁵ <http://www.hidaa.gov.al>

⁶ <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr>

The approach of ensuring the application of the law, before going into extensive legislative theoretic considerations, is more effective and creates that which the citizens of all the countries of the world want, that is legal certainty and trust in the institutions to function irrespective of who is leading them, a person with or without a senior position, and no other differences.

Transparency in the declaration of property is part of the values of a society. As such, the Republic of Kosovo in its highest legal act, the Constitution of the Republic, has recognised this value as well.⁷ Therefore, the governing of the country should be such that relies on the universal values that are known to the whole world.

The declaration of property is an issue which is considered in the EU member states also, countries which have regulated this matter with their legislation individually, but which reflects a joint commitment of EU states that accountability and transparency are two important principles that have to be observed.

The principles of transparency can be seen at the beginning of an important document, namely the Treaty on the Functioning of the European Union, specifically Article 15, paragraph 3, section 2, which states that every institution will ensure that its procedures are as transparent as possible.⁸

The principle of accountability in the EU states can be clearly observed also in Article 300, paragraph 3 of the Treaty on the Functioning of the EU, which envisages also the obligation of political

accountability before the legislative institution of each member state individually, for those that are part of the EU institutions.⁹

As a concrete example that illustrates how important transparency is for the EU, we take the following Directive of the European Commission, 2006/111/EC of the 16th of November 2006 on the transparency of financial relations between EU member states and public companies and the financial transparency between a number¹⁰ of companies, and also the Regulation of the Commission (EC) No. 1287/2006 of the 10th of August 2006 on the implementation of Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council related to minute taking, trade transparency, recognition of trading instruments and definition of terminology for the purposes of that Directive.¹¹

The declaration of property improves the trust in the institutions both at country level and also at the international level. The ability to be accountable speaks of functional institutions, which will improve the image of Kosovo and the level of trust in it for possible investments. Economic development passes through different phases, like physical technologies, business plans and social technology,¹² while the ability to be accountable and to be governed by such both in the public sector and the private one is also of great importance and is in line with these three phases.

⁷ Article 7, Constitution of the Republic of Kosovo, http://assembly-kosova.org/common/docs/Kushtetuta_sh.pdf

⁸ https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:yOeuHaWCs1YJ:eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri%3DOJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF+&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEEESj4njQX9t-a8m0G_YpUU2kPTXZY3fKPtJppxOQA1vFWP87b9pbmwpd8RkCX9d4kGKg2IeilA-y5DRP_cDaqzCpVGAqjQJdu7N8KTfoiw5Vt4F1VW-xmDTYi6BE9Tp5W_4QSGZ1H&sig=AHIEtbQPNDqGcSSRML0e-8XD8nF6Lwnvkg&pli=1

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF>

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:318:0017:0025:EN:PDF>

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:241:0001:0025:EN:PDF>

¹² http://www.neweconomicthinking.org/downloads/HEEDnet%20Seminars_Eric_Beinhocker.pdf

2. Inter-institutional communication: Police-Courts-Prosecution¹³

Enforcing law and order in a country is not an easy task which can be achieved without mutual cooperation of all the players involved in the process. Calling only on the legal obligations is not sufficient in this regard.

Like in any other sphere of life, interaction between institutions is also a sensitive link which has to function properly in order to achieve the desired goals. This link is the inter-institutional communication.

The development of the justice system after the conclusion of the war in Kosovo was associated with multiple problems, due to the necessity of creating a range of new institutions. Since that time and up to now, problems in the proper functioning of the justice system have persisted also due to the parallel executive system, which was once operated by UNMIK and since 2008 by the EULEX Mission. In Kosovo's case, inter-institutional cooperation between police-prosecution-courts has undergone many changes, due to the changes in the given legislation in the last decade of transition through which Kosovo is going through. The entering into force of the Criminal Code and the Criminal Procedure Code has changed the role of parties in the procedure. Parties in the procedure, specifically the public prosecutor and the lawyer or the private plaintiff are now equal and have a more pro-active role than before.

Now with the Criminal Procedure Code the investigations are led by the Prosecutor,¹⁴ who has a more active role compared to the past when that role was played by the Investigating Judge.

The courts are independent in the performance of their duties¹⁵ and this is guaranteed with the Constitution of the Republic of Kosovo¹⁶ and also with relevant legislation. However, it is the inter-institutional communication which will increase the effectiveness in the completion of cases and making procedures swifter. This means that the increase of cooperation will also bring inevitable success to the whole functional chain of the justice system.

In Kosovo, there is a general lack of communication between the Kosovo Police, municipal and district prosecution offices and the courts. Police investigators and the prosecutors and judges in particular are faced with a unsurpassable burden of work in comparison to their capacities. Consequently, they are compelled to proceed with criminal offence case in a hasty manner. Kosovo lacks the mechanisms for storing and following up on cases of minor offences and criminal offences. There is no common database for the police, prosecution and judges on which they could base the coordination of their work. Even though criminal proceedings cannot be followed up on and coordinated. The police often fails to answer calls of the prosecution for additional evidence or interviews during the investigation process. The prosecutors fails to maintain the register of their cases, and the same happens with preliminary procedure judges. And finally, offences are poorly investigated and are often annulled even though they come very close to the filing of the indictment.¹⁷

¹³ Prepared by Shkumbin Elshani

¹⁴ Criminal Procedure Code of Kosovo, Article 46

¹⁵ Article 3, Law on the Courts of Kosovo No. 03/L-199

¹⁶ Constitution of the Republic of Kosovo, Chapter VII, Article 102, paragraph 2

¹⁷ KIPRED, The Fragile Triangle, page 11 III The Fragile Triangle

The proper cooperation of relevant institutions for the rule of law and the systematic violations of human rights in the process of providing services to the citizens of Kosovo have been recorded a number of times, for the purposes of raising awareness and of the alarm also by the international institutions.¹⁸

This inter-institutional cooperation should not be such as to serve the needs of a administrative character for the institutions but should rather be of such a character that enables the citizen of the Republic of Kosovo free and unimpeded access to justice in order to realise or protect his/her own rights.¹⁹

It is worth mentioning that intensive communication and quality cooperation between the police investigators, prosecutors and judges are two necessary elements in order to achieve an efficient and functional study of the application of law. The institutional triangle can be achieved only if there is strong coordination between these three institutions. The burden of work in the rule of law institutions depends on a equal basis on the three pillars of this triangle.²⁰

The changes foreseen in the system of courts and prosecution offices in the Republic of Kosovo represent a new opportunity to create a more efficient communication between the police officials, courts and the prosecution offices.²¹

The current conditions in the justice system in the Republic of Kosovo, with a insufficient number of judges and prosecutors, difficult technical conditions of work in the sense of lack of working space and consequently a large number of unresolved cases, inevitably leads one to understand that inter-institutional communication of police-prosecution-courts is left wanting, as the condition of this link represents a relation of dependency. More specifically, they are in a characteristic symbiotic cohabitation in which case the functioning or non-functioning of one conditions the other.

¹⁸ OSCE – The System of Criminal Justice in Kosovo 1999 – 2007, page 10

¹⁹ European Convention on Human Rights and Basic Freedoms and its Protocols, Article 6, paragraph 2

²⁰ KIPRED, The Fragile Triangle, page 10 III The Fragile Triangle

²¹ Law on the Courts of Kosovo No. 03/L-199, Article 39

3. Incrimination from the violation of the right to vote based on the criminal code of Kosovo, and the problems of enacting this protection in practice²²

Incrimination of election abuse, or the violation of the right to vote

Surely, for the enactment of the right to vote it is not enough for it to be recognised by the law. For this purpose the Criminal Code of Kosovo (hereinafter: CCK) has incriminated certain behaviours of individuals as part of a criminal offence for cases which can be related to the violation of the right to vote and the freedom of elections. This includes the incrimination of behaviours that in any way or manner prevent the voter to exercise the right to vote, the undertaking of corruptive actions or the use of violence on voting day, multiple voting by the same voter, disclosure of the secret ballot, voting fraud and destruction in different forms of voting documents. All voting crimes are foreseen as criminal offences in the Criminal Code, as follows:

“The prevention of exercising the right to vote”²³, “violation of the voter's freedom of choice”²⁴, “abuse of the right to vote”²⁵, “violation of the secret ballot”²⁶, “election fraud”²⁷ and “destruction of voting documentation”²⁸.

Problems in enacting the protection of the right to vote in practice

As was shown above, the legal framework for the recognition and enactment of the right to vote in Kosovo does not seem to have deficiencies, as the same recognises the right to vote and qualifies it as a human right and as a constitutional category. Additionally, the legal framework of Kosovo punishes and incriminates criminally almost all types of possible abuses that could be conducted during the enactment of the right to vote. However, the effectiveness of laws depends solely on their application in practice, while the application in practice is very much left wanting in Kosovo.²⁹ In this regard many reports of governmental and non-governmental organisations indicate a long list of problems in relation to organising and enacting elections in Kosovo, including the suspicion of commitment of incriminating acts by individuals or certain groups.³⁰

²² Prepared by Sefadin Blakaj

²³ Article 176 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁴ Article 177 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁵ Article 178 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁶ Article 179 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁷ Article 180 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁸ Article 181 of the Criminal Code of Kosovo, 6th of April 2004.

²⁹ Such a conclusion is also made by the authors of a detail investigation of the shortcomings of the election system in Kosovo, published by KIPRED, titled “Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)”, October 2011: accessible at: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>

³⁰ See in this regard: KIPRED “Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)”, October 2011, accessible at: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>; European Parliament, Delegation for the Monitoring of Elections for the general elections in Kosovo, 12th of December 2010; accessible at: <http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/2009-2014/kosovo_gene_2010.pdf>; in relation to abuses and observations on the last elections see also: “Kosovo election prompts EU observer fraud claims”. BBC, accessible at: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11986105>> (last accessed on the 24th of December 2011). Additionally, the decisions of the CEC for the adoption of recommendations of the Count and Result Centre for the recounting of ballots. According to Democracy in Action, in many polling stations the ultraviolet torches did not function and there was not invisible ink. Press release. Democracy in Action. See http://www.demokracianeveprim.org/al/printo.php?subaction=showfull&id=1292337622&archive=&start_from=&ucat=& (last accessed on the 4th of December 2011), etc.

With the aim of fighting these negative occurrences, and in particular the punishment of incriminated acts, many such offences were reported and complete files even sent to the responsible authorities for criminal prosecution. Hence, for the elections of 2007, the Elections Complaints and Appeals Commission (hereinafter: ECAC) had forwarded to the State Prosecution Office more than 100 files,³¹ which remained almost unpunished by the authorities of criminal prosecution and the courts.³² Maybe encouraged by the previous non-punishment, problems in the general elections of 2010 were only increased, as considerably more complaints were registered related to irregular processes or possible abuses of votes.³³ Based on the irregularities and suspicions of abuse of the right to vote, the Central Election Commission (hereinafter: CEC) was compelled to reorganise voting in 185 polling stations on the 9th of January 2011 and in 126 polling stations on the 23rd of January 2011.³⁴ Due to and in connection with possible abuses during the elections of December 2010, municipal prosecution offices had received about 239 cases, and indicted about 377 persons, and so far only a small number of verdicts have been issued (about 12 verdicts). It is clear that the level of success in the criminal prosecution of these criminal offences and the adjudication of the same is not even close to being proportional with the number of violation reports, an also with the need of addressing this large problem in the rule of law in Kosovo.³⁵

Criminal prosecution of election crimes as organised crime

Another issue raised in relation to election crimes is the criminal prosecution of these crimes only at the municipal level. The large number of denounced crimes in most of the Kosovo centres related to the last elections and the undisputed facts gathered by the Count and Results Centre, speak of a massive manipulation which involves about five thousand commissioners of the CEC.³⁶

The analysis of KIPRED highlights that such a theft of votes requires organisation and coordination of more than two persons and that investigations can bring to justice a structured group or a criminal enterprise.

It further states that the prosecutors should have investigated the link of commissions to other persons which could have incited, encouraged, financed or assisted them in committing the criminal offence. So far, Municipal Public Prosecution Offices have indicted about 500 persons for massive manipulation of elections, where most of them are being prosecuted for the crime of "election fraud", for which offence the foreseen punishment is from six months to five years of prison. Therefore, the legal conditions for the prosecution of these crimes as a criminal offence of organised crime have been met, but they have to be prosecuted at the level of the District Prosecution Office or by the Special Prosecution Office of Kosovo.

³¹ Monthly report of the OSCE; Department of Human Rights and Communities; Section for Monitoring of the Legal System: "Review of election fraud by the municipal public prosecutors of Kosovo"; May 2009.

³² See in this regard: KIPRED "Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)" p. 8 – 9, in which amongst other things it is highlighted that more than 100 cases received by the prosecution authorities in relation to the elections of 2007, the municipal prosecutors have achieved to consider only 36 cases which involve 57 alleged individuals. It also highlights that the criminal prosecution authorities and those of the judiciary have failed to finalise even a single reported violation in relation to these elections. See in relation to this also: Monthly report – May 2009. Department of Human Rights and Communities. Organisation for Security and Cooperation in Europe, Mission in Kosovo. May 2009.

³³ KIPRED. "Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)", October 2011: p. 9 – 14. For more information see also: "AAK demands a repeat of elections." Telegrafi. See <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=11897> (last accessed on the 4th of December 2011); "Parties violated the will of the citizens". Telegrafi. See <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=12094> (last accessed on the 4th of December 2011); "Ballot boxes open for a recount". Express. See <http://www.gazetaexpress.com/?cid=1,13,43779> (last accessed on the 4th of December 2011).

³⁴ Report on the Costs of the Premature Elections for the Kosovo Assembly 2010. Central Election Commission. February 2011

³⁵ For more detail information related to the criminal prosecution and adjudication of the abuses in the last elections see: KIPRED. "Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)", October 2011, p. 20 – 28.

³⁶ Manipulation with vote numbers "Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)", October 2011, p. 33-34.

4. Expropriation in real-estate property:

A review of the applicable expropriation law in Kosovo³⁷

The right to property and the possibility of its limitation

Ownership means full powers (legal) of the owner over the assets in his/her ownership, which includes the following authorisations: the right of the owner to utilise his/her property, which requires independence in the utilisation of property and the non-intervention of third parties in it; the right of the owner to enjoy his/her property, which means that only the owner has the right to reap the fruits of his/her property, without any type of intervention; the right of the owner to have the property at his/her disposal which means that only the owner can decide on the fate of the assets under his/her ownership (to give away, to sell, to abandon, etc).³⁸ Furthermore, the right to property does not mean only the highest legal authority over an asset, but rather means another basic human right which should be guaranteed to every individual, and that has already been guaranteed with international legal instruments on human rights and with the highest national legal acts (constitution).³⁹

Even though the right to property is a basic human right and the state has an obligation to be actively committed to the recognition and guarantee of this right, ultimately the same can be subject to certain limitations if the limitation is imposed due to public interest and under conditions and procedures determined by law and the general principles of international law.⁴⁰

Hence, one of the tolerated forms of intervention in the right to property is expropriation. Expropriation as a measure of denying or limitation of the right to property is legal if it is done for the purpose of public interest, in accordance with the national law and principles of international law.

Expropriation as a legal form of denying the right to property and the legal basis of expropriation

According to the applicable law in Kosovo with expropriation one should understand the action of the “public authority” which includes the taking of a right or a legal interest (into public property) which is under the usage or ownership of a person in a real-estate property,⁴¹ or the mandatory creation of the right of way or of another right of utilisation in a real-estate property. From this given meaning of how in Law the expropriation can be done in full (when the expropriation measure consists on the full deprivation of property rights on a real-estate property), or partial (when the measure of expropriation consists of imposing of a mandatory measure on the property right over a real-estate property, e.g. the right of way).

In order for the expropriation measure to be justified, the applicable Law in Kosovo presumes the enactment of a number of international standards.⁴²

³⁷ Prepared by Sefadin Blakaj

³⁸ Galgano, Francesco. *Private Law*. Trans. Alban Brati. Tirana: Luarasi, 1999: 118.

³⁹ Naturalist argue that the right to property is a natural right, and is part of the basic human rights, along side the right to life and the right to freedom. See in this regard: Adams, John. *The Political Writings of John Adams*. Ed. George A. Peek. New York: Liberal Art Press, 1954: 96. In the sense of guaranteeing property rights as a human right (applicable standards also in Kosovo) see also: Article 17 of the Universal Declaration on Human Rights; Article 5(v) of the International Convention for the elimination of all forms of racial discrimination; Article 1 of Protocol 1 of the European Convention on Human Rights (as amended according to Protocol 11); Strasburg, 1998.

⁴⁰ European Convention on Human Rights (as amended according to Protocol 11); Strasburg, 1998.

⁴¹ Article 2.1 of the Law on expropriation of real-estate property, Law no. 03/L-139, with changes and amendments done with Law No. 03/L-205, of the 28th of October 2010 (hereinafter: The Law on Expropriation).

⁴² See Article 22 of the Constitution of the Republic of Kosovo. Here the focus is on the standards set by Article 1 of Protocol no. 1 of the European Convention on Human Rights and the practices of the European Court of Human Rights, which establish an effective regional system in the enactment of human rights, including the right to property.

In the following we summaries them. Firstly, this requires that the measure of expropriation to be based on public interest. In other words, the intervention of the state on the private property rights to be done for the purpose of satisfying the needs of the community (public interest). The notion “public interest” is very wide, where in one case the European Court of Human Rights (hereinafter: ECHR) stated that “it involves the consideration of political, economic and social issues within which the opinions in a democratic society can vary significantly”.⁴³ Furthermore, public interest would exist if the measures taken by the state were necessary (in a democratic society), in the sense that there was no other alternative in satisfying the public interest (as was the case with the construction of roads, railways, hospitals, schools, etc), and that these measures were taken for the good of the community in general.⁴⁴

Additionally, in order for an expropriation measure to be reasonable and legal, it should serve not only a legal objective in the public interest, but should ensure that the public interest is proportional (in a just equilibrium) to the requirements for the protection of private property rights, specifically that the state needs to take into consideration the property rights of individuals also. In other words, the private ownership interests should not be put into a position of disadvantage in relation to general interests.⁴⁵ The state which implements the measure of expropriation is obliged to ensure proper compensation of the appropriate value for the expropriation.⁴⁶ The right to property would be illusory if the state did not have such an obligation.

Furthermore, such an obligation of the state serves the functioning of enactment of proportionality between limited individual property rights and the enactment of public interest.⁴⁷ Additionally, the measure of expropriation should be implemented without any discrimination.⁴⁸

Finally, all the measures that comprise expropriation can be undertaken by the state only in the manner prescribed by law. In other words, any intervention by the public authority in the individual property rights should be based on the law. The aim of this principles consists on the need to avoid possible arbitrary measures. Furthermore, Kosovo has established a legal infrastructure for the implementation of expropriation,⁴⁹ which in the sense of legal regulation enacts the principles indicated above. In the following let us consider some principal issues of regulating and enacting of this legal

A number of standards established by the law on expropriation in Kosovo

The applicable law in Kosovo establishes that the measures of expropriation can be applied only for the enactment of a legal public interest. Furthermore, the expropriation measure in the enactment of public interest should be necessary (a public interest that cannot be enacted without the application of the expropriation measure), and that the benefits of enacting the public interest need to be much greater than the damages incurred by the expropriation. Additionally, all of this needs to be implemented without discrimination (both in the case of selection of properties for expropriation and also in the sense of applying the expropriation measures, citizens should not be brought to a position of inequality of discrimination).⁵⁰

⁴³ Judgment of ECHR. *James and others v. United Kingdom*, 22 February 1986: para. 46, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁴ Carss-Frisk, Monica. *The right to property*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2001: 26 – 27.

⁴⁵ Judgment of ECHR. *Sporrong and Lonnroth v. Söeden*. 1982: para. 69 – 73, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁶ Judgment of ECHR. *James v. the United Kingdom*. 1986: para.54, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁷ Judgment of ECHR. *Lithgow v. the United Kingdom*. 1986: para. 121, available at: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁸ Article 14 of the European Convention on Human Rights.

⁴⁹ See the Law on Expropriation.

⁵⁰ See Article 4 of the Law on Expropriation. This Article further explains the for which needs of public interest can the expropriation measures be implemented. This includes for e.g. expropriation for the purposes of the urban plan, construction or enlargement of a building for public needs, construction and installation of equipment and infrastructure for the needs of the community and its economic wellbeing (roads, buildings of general interest, pipes and installations for the water supply and sewage services, landfills, cemeteries, parks, etc.)

In this sense, the expropriation measures are implemented by the local authority – the Municipality, or the central authority – the Government, subject to which level the matter has been raised for the enactment of the public interest.⁵¹ The expropriation procedure begins with the self-initiative of the expropriating authority, or with the request of a public authority or a public enterprise.⁵² As soon as the interest for expropriation is made public (which means the notification of parties concerned, owners, and initiation of preliminary procedures on the evaluation of the real-estate property in question), the expropriating authority will issue a preliminary decision on the expropriation (which contains information on the requestor of expropriation, objective, notification of owners, and the legal remedy that an appeal may be submitted on the matter within 30 days).⁵³ The expropriating authority will reach a final decision for expropriation by adopting or rejecting the expropriation measure within a period of 12 months, a deadline which runs 15 days after entry into force of the preliminary decision on the expropriation.⁵⁴ After the final decision is issued which allows the expropriation measure and after the payment of compensation to the expropriated owner, the right of ownership is transferred and registered in the register of real-estate properties of the municipality or the government as the expropriating authority.⁵⁵

The applicable law establishes another system of legal remedies against the expropriation measure.

Hence, as shown above, the expropriating authority cannot issue a final decision on the expropriation, until the court rules on the legality of the preliminary decision of expropriation, if an appeal has been filed against it.⁵⁶ The right to appeal against the final decision of expropriation can be exercised only in the sense of evaluating the compensation for expropriation.⁵⁷ An appeal against it can be exercised within a period of 30 days from the entry into force of the latter. Such an appeal does not have a suspension effect (does not delay the enforcement of the decision) on the final expropriation decision.⁵⁸

The applicable law on expropriation establishes that no owner can be compelled to release his/her property before compensation is provided. Hence, the issue of compensation is a principal component of the whole expropriation⁵⁹ process. Furthermore, in this sense, the Law establishes that a basic criteria for the determination of the value of compensation is the “market value” of the expropriated property, calculated according to criteria established in the law and practices of decision from the European Court of Human Rights.⁶⁰

Problems in the enactment of expropriation measures and legal requirements in practice

From what was presented above, it can be concluded that Kosovo has established an effective legal framework for expropriation in accordance to international standards.

⁵¹ Ibid.

⁵² Article 7 of the Law on Expropriation.

⁵³ Article 10.1 and 35.2 of the Law for Expropriation establish that an appeal can be submitted within a period of 30 days to the municipal court if the expropriating authority is the Municipality, or to the Supreme Court of Kosovo, if the expropriating authority is the Government.

⁵⁴ Article 11.2 of the Law on Expropriation.

⁵⁵ See in relation to this Articles: 4.4; 5; 12; 14 and 26 of the Law on Expropriation.

⁵⁶ Article 35.8 of the Law on Expropriation.

⁵⁷ Article 36.1 of the Law on Expropriation.

⁵⁸ The Municipal Court rules in relation to the same, for expropriations undertaken by the Municipality, or the Supreme Court, for expropriations implemented by the Government. See Article 36 of the Law on Expropriation.

⁵⁹ Article 11.9 and 25 of the Law on Expropriation.

⁶⁰ Article 15 of the Law on Expropriation. As the Law has also highlighted on this issue the practices established by the European Court of Human Rights, it is worth mentioning that in one ruling this Court has decided that Article 1 of Protocol 1 of the EConv.HR does not however guarantee always the right to full compensation in all circumstances. See in this sense the case of James vs. United Kingdom.

However, for rule of law in a democratic society the proper selection of laws is not sufficient. Often the most important part is the proper and non-discriminatory enactment of the legal solutions. Hence, it seems to be the impression of many experts of law that Kosovo is really not suffering from lack of laws, but in reality is suffering from the inability or non-willingness to apply the law.

In this sense, on the issue of expropriation, from different reports obtained in relation to various enactments of expropriation processes in Kosovo, it seems that there were deficiencies and arbitrary actions in the implementation of legal requirements for expropriation. Hence, during the application of expropriation measures by the Kosovo Government (without excluding municipal authorities in some cases) for the construction of some roads, or highways, there were tens of reports of various abuses. It seems that a negative role was played in the degeneration of many processes of expropriation by the arbitrary actions of the Government in the management of expropriation measures, this was surely done for “material” gains of certain political groups which have managed these measures.⁶¹ There have been frequent reports that during the application of expropriation measures there was unequal treatment of citizens both in terms of selection of properties for expropriation and also in the sense of setting the level of compensation or the application of compensation for expropriation.

Often in these reports the political ties or preferences are highlighted as having an effect in the unequal treatment of citizens, or also the occurrence of corruption, which seems to have hit a lot of aspects of political and public life in Kosovo.⁶²

In all of this, it seems that the Kosovo Government, but also the municipal authorities, for and in connection to the application of expropriation measures have a lot to improve upon based on the requirement of enacting the principles and minimal requirements which should be enacted, established by both the national Law on Expropriation and international law. Surely, in all of this a more effective role should be required from the prosecution and court authorities, which seem to be completely passive regarding the information and daily reports which refer to various abuses during the enactment of expropriation measures in Kosovo.

⁶¹ In relation to this see: Justice in Kosovo. Expropriation of the highway Fushë Kosovë – Pejë. Accessible at: <<http://www.jetanekosove.com/drejtesia/898/Alb>>

⁶² Jeta në Kosovë. Jeta në Kosovë debates on the expropriation of land [...]. Accessible at: <<http://www.jetanekosove.com/lexo/572/Alb>>. See also the report of Jeta në Kosovë, accessible at: <<http://www.jetanekosove.com/shikovideo/555/Alb>>

5. Appointment in the position of Judges of the Constitutional Court of Kosovo and the comparison to other countries⁶³

The Constitutional Court represents a special constitutional authority for the protection of constitutionality and legality with authority in order to annul and to declare legal acts of the Assembly, President, Government or Local Government Authorities. On the other side, by interpreting the constitution and the articles formulated in an open manner, the judges in reality are involved in a special legislative process.⁶⁴ In this manner the constitutional court is presented as a limiting factor over the government authority and sovereignty which is a role of the representative authorities.⁶⁵ Therefore, the question arises, on what basis these judges have such an authority?

How can persons that are not elected by the people have such authorisations? What are the requirements and who can serve as a judge?

The conditions and procedures for appointment in the Constitutional Court represent an important mechanism through which it is aimed at building the integrity and professionalism of the court by appointing persons and ensuring qualities required. The paper has the objective of considering and opening for debate the concept of de-politicising, impartiality and independence⁶⁶ of the judges in relation to the process of appointment, identification of required conditions for appointment as a judge and a comparative analysis with the conditions in other countries. Independence and impartiality of judges is one of the preconditions for the exercising of responsibilities by the

Constitutional Court, a requirement which is put a risk by the process of appointment of judges, which in itself is a political process. The appointment of judges in most of the cases is done by political forces, which at the time of the proposal or appointment of certain candidates take into consideration the views of candidates.⁶⁷ Hence in Germany, the Basic Law (The German Constitution) determines that half of the judges are appointed by the lower chamber while the other half by the upper chamber. The lower chamber appoints a panel of 12 members for the selection of candidates, where the panel reflects the representation of political parties in the lower chamber.⁶⁸ A similar process of selection is found in Kosovo where candidates for judges in Kosovo are appointed by the President after the proposal of the Assembly.⁶⁹ However, in every country after the appointment it is expected from the judges to exercise their competencies independently from the politics, and this is achieved through an appointment for a longer mandate, 6-12 years without the right for reappointment, with immunity, and protection from dismissal, standards which have been respected in Kosovo also.⁷⁰

The authorities that have the right to appoint candidates for judges varies in different countries. While in Kosovo only the President and the Assembly is involved, practices in other countries, by aiming to balance the political and non-political influencing, have included other authorities in the decision making process.

⁶³ Prepared by Visar Ramaj

⁶⁴ Three Models of the Judicial Function, John Bell, Sweet and Maxwell 1985, p. 55-57

⁶⁵ Constitutional Law, analysis and cases, Ziyad Motala, Cyril Ramaphosa, Oxford University Press 2002, page 51

⁶⁶ Impartiality and independence in legal theory are treated as two separate topics, but are correlated by the ability of the judges to resolve the case before them in an objective manner.

Societe Philipp Brothers v Societe Drexes Burham Lambert et autres (1990), Rev Arb 497

⁶⁷ Motala, supra note 1, page 56

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Law on the Constitutional Court of the republic of Kosovo, Article 6 and 7. This law foresees the creation of a Selection Commission which is tasked with the analysis of applications from candidates for judges and the forwarding of a list to the Assembly for adoption.

⁷⁰ Independence and impartiality of a judge in concrete cases is judged with the standard "if a reasonable and informed person, by considering the facts, would come to the conclusion that there are realistic chances that the judge may be partial" [*Porter v. Magill* [2002] 2 WLR 37, House of Lords].

In Serbia, 1/3 of the judges are appointed by structures from within the judicial system,⁷¹ in Bulgaria 1/3 of judges are appointed by the judges of the supreme court.⁷² Practices of appointment or recommendation of judges by the judicial system as well, are present in countries with problems in the political system and serves as a guarantee for the independence and credibility of the court.

Seen from the comparative aspect, the requirements for appointment as judges in the Constitutional Court vary subject to the legal tradition of the country, and human capacities that it has. However, irrespective of the country, persons with high academic achievements and professional experience are sought. It is assumed that these judges represent the elite of the legal community, including professors, lawyers, judges and others.

In relation to requirements for working experience, the Constitutional Court foresees that the Judge should have at least 10 years of professional experience and as determined by law, particularly in the field of public and constitutional law.⁷³ Taking into consideration the past history and the discrimination in education and in public positions, this represents quite a high requirement. The requirement for experience in the field of public and constitutional law also represents a unique requirement of the Kosovo legislation which is not foreseen in any other legislation (other legislations foresee study and experience in “legal sciences”).

As for the requirements of professional experience as something that could prevent suitable candidates to serve as judges, some legislation foresee quite an innovative solution. The Constitutional act for the Constitutional Court of Croatia in Article 5 foresees that persons that

have completed the PhD studies will have lower requirements on the side of professional experience. On the other side, Slovenia does not foresee at all in its legislation the requirement of a specific number of years of working experience. The Constitution of Slovenia in the Act for the Constitutional Court, in Article 9 foresees that any Slovenian national, who is a legal expert and has reached the age of 40 can serve as a judge. Other countries, including Albania, Serbia, Czech Republic, Rumania, Croatia and Germany, foresee from 10 to 20 years of working experience as a requirement to become a judge.

As common characteristics of requirements for judges of the legal structure of many countries, are also those that require a judge to be a person of high morals, to be a citizens of the country, not to have been convicted for criminal offences and to have high achievements in their academic training. As for the academic achievements there are no special conditions specified, only that it is required to be an outstanding lawyer. On the other side, a particular element in the appointment of judges in Kosovo is the observing of principles of gender equality which are sanctioned explicitly with Article 114 of the Constitution.

In the comparison of the appointment criteria between Kosovo and other countries, we should take into consideration Kosovo's past and the limited abilities of individuals for academic and professional development within such conditions. Therefore, it is noticed in general that conditions for appointment in Kosovo represent quite high requirements which could prohibit many professional individuals of good integrity from the possibility of serving in such a position.

⁷¹ Constitution of the Republic of Serbia, Article 172

⁷² Constitution of the Republic of Bulgaria, Article 147 (1)

⁷³ Law on the Constitutional Court of the Republic of Kosovo, Article 4

6. Harmonisation of Institutions in the Drafting of Legislation⁷⁴

One of the principal functions of all the legal systems in various countries is the authority to determine the legal regulations based on which the functioning of society, and of economic and legal entities is expected.⁷⁵ Therefore, we can derive from this that the objectives in the process of legislating are the defining of intended policies and their translation into a legal standard which is simple and easily understandable.⁷⁶ The legislating procedure, as described by Louis Henkin, is a right which is created by political players for the achievement of political goals, and in this regard it requires harmonisation between the political institutions and society.

The adoption of many laws and the significant changes in the legal structure within a short period of time, cause the manifestation of “gaps in application”, which means that institutions that are authorised to implement the laws are not in a position to implement the law appropriately. This, according to a study of the World Bank, is a “model” which has been created during the transition of countries in the Central and Eastern Europe, including Kosovo also, where the legislation is drafted by the government, often with the help of donors, and in a closed process without consultation with other institutions, and is non-transparent.⁷⁷

In order to address this problem, by observing the hierarchy of legal unity and the standards of *acquis communitaire*, based on the experience of countries in transition, the following measures are considered: strengthening the role of parliament and judiciary, subsequent institutional reforms, coordination with donors, consultation and transparency in the drafting process.

Strengthening the role of parliament and judiciary

The institution with the principal responsibility in the legislative process is the Assembly. The Assembly has mechanisms through which it can ensure the quality of legislation and its successful application. This strengthening of the role of parliament is achieved through the preservation of its integrity, and on the other side through the development of capacities and specialisation of members and the parliamentary commissions, administrative support and research services, increase in the number of functions and responsibility, method of organisation and authorisations of parliamentary commissions, authority to influence the legislative agenda, review of the party discipline in the role as member of parliament.⁷⁸

An important role in the legislative process is played by the courts which should signal problems with the current legislation and report on the need for new legal solutions. In Kosovo there is no defined model determining the manner and the phase in which a judge may be included in the legislative process, despite the fact that judges are included in some cases through informal methods. From a comparative aspect and that of models, Sweden represents a very formal and efficient model of including judges in the legislative process, where legislative initiatives before becoming public are sent to courts for consultation (the *remissen* process), while the method of obtaining comments from within the courts is also regulated in detail.⁷⁹

Consultation and transparency during the drafting process

Procedures for consultation with the public and the inclusion of the public may be costly, time consuming and difficult to implement,

⁷⁴ Prepared by Visar Ramaj

⁷⁵ Introduction to Law, Phil Harris, Cambridge University Press, 2007, p. 190

⁷⁶ Handbook for Drafting of Legislation, United States Agency for International Development, p. 2

⁷⁷ First Decade of Reforms in Central and Eastern European Countries, World Bank, 2007, p. 11

⁷⁸ Strengthening Parliament's Role, Lord Norton of Louth, Commonwealth Parliamentary Association, 2002

⁷⁹ Judiciaries within Europe, a comparative review, John Bell, Cambridge University Press, London 2006, p. 270

and this represents a fact that cannot be challenged. However, every other alternative has unforeseeable negative consequences.⁸⁰ Therefore, it is important that the process of drafting rules, or their change to be done in an open process, where both the institutions that have their interest effected and all other interested individuals are enabled to have access and to provide their contribution in the legislative process. Most importantly, this would enable the courts and authorised institutions for the implementation of such laws to have a clearer understanding and easier task in implementing the law.⁸¹

As far as this dimension goes, the situation in Kosovo is not good. The Progress Report for 2011 evaluates that the institutions of Kosovo are generally closed and that they do not provide the opportunity for cooperation with organisations of civil society.⁸²

Subsequent institutional reforms

Legal changes are often associated with the need to create new institutions for the implementation of such laws. In such cases it is important for the legal reform to be followed by institutional reform for the effective implementation of the Law, which involves planning for financial, human and technological resources. Therefore, in the drafting of Regulatory Evaluation Form, the Financial Evaluation Form and the explanatory Memorandum there should be close inter-ministerial cooperation, which is often missing in Kosovo. As an example, in Kosovo the Law on Competition has established the Kosovo Competition Commission, an institution which lacks the necessary financial resources and the professional capacity to implement the law in question.⁸³

Coordination with donors

The lack of experience in regulating different fields according to legal standards of developed countries makes it necessary to have to assistance of the donor community in Kosovo. However, one of the negative experiences during transition according to the World Bank is the focus of donors in the drafting and adoption of many laws for the purpose of completing the legal structure, with the objective of showing measurable results and attracting investors.⁸⁴ This drafting process by the donors has not paid attention to the drafting and observation of the legislative agenda, the process of strengthening local legislative institutions and neither to the process of public and interest group consultation.⁸⁵ Therefore, here also there have been problems in the effective implementation.

Being aware of the need for expertise and support from donors, it is necessary that local institutions coordinate with donors by providing a clear vision on the intended policies and the reforms agenda.

The adoption of legislation with problems, which cannot be implemented in an effective manner for the purposes for which it was adopted, at best represent a poor initiative and in other circumstances a counter-productive initiative which ruins the public trust and that of institutions in the rule of law.⁸⁶ Therefore, coordination is necessary between the institutions in order to achieve a legal structure which is coherent and applicable in practice.

⁸⁰ Democracy, Parliament and Electoral Systems, Mary Anne Griffith-Traversy (editor), Pluto Press 2002, p. 2

⁸¹ Sociology of Law, V. Aubert, Penguin 1969 – "Legislation represent a public opinion"

⁸² Kosovo 2011, Progress Report, European Commission, 2011, p. 17

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Judicial Systems in transition economies, assessing the past looking to the future, World Bank publications, 2005

⁸⁵ Legal and Judicial Reform in Central Europe and Former Soviet Union, Mark Dietrich (World Bank Publications, 2000)

⁸⁶ World Bank, supra note p.10.

7. Protection of Witnesses⁸⁷

In the investigation and prosecution of crime, particularly in the more serious and complex forms of organised crime, the protection of witnesses is vital and represents a strong foundation for the successful investigation, and creation of trust in the system of criminal justice.

The protection of witnesses represents an important phase during the judicial process and is related to two aspects:

- Firstly, to ensure that the testimonies of witnesses collected in the investigation phase are not allowed to be destroyed, and
- Secondly, the physical and mental protection of the witness and the provided care in different aspect throughout all the phases of the criminal justice process, up until the conclusion of the case

Witnesses should have the confidence to come forward and assist in the enforcement of the law by the appropriate authorities tasked with the implementation of the law. They need to be safe and be protected by the state, and supported and protected from threats and damages that criminal groups can inflict on them in attempts to discourage and remove them as witnesses.

The case of Kosovo

Kosovo represents a sensitive case when we consider the protection of witnesses. This is connected with the post war situation of 1999, the transition process, criminal demographics,

density of Trans-Balkan criminal groups which were inherited from previous structures, collective and individual threats, the large amount of weapon in the hands of the civilian population, self-justice, etc. Experience has shown that the protection of witnesses is not easy, due to the “intimidation of the witnesses”.⁸⁸

However, attempts have been made to create the legal infrastructure related to the protection of witnesses which is connected to the Criminal Code of Kosovo, Criminal Procedure Code, and finally the Law on the Protection of Witnesses.⁸⁹ The latter will enter into force only a year later. The legal system of Kosovo is currently being integrated in the sense of consolidation, both from the legal side and the institutional one. Currently, Kosovo has a substantial model related to the protection of witnesses. However, the consolidation and functioning of this system still remains a concern and a challenge for the justice system in Kosovo.

The non-functioning of witness protection in Kosovo is related to many factors, and here we can highlight the inherited structures from UNMIK, the structures of EULEX, and the state authorities of the Republic of Kosovo. In the post-war Kosovo of 1999, a number of witness in some important court proceedings were assassinated. Witness X, Agim Zogaj is the latest witness that was removed, officially in a case of suicide in circumstances that are still unexplained officially for the wider public.⁹⁰

⁸⁷Prepared by Taulant Hodaj

⁸⁸ Witness protection measures in Kosovo need to be strengthened, says joint OSCE Mission/US Office report, <http://www.osce.org/kosovo/49124> November 2007

⁸⁹Law on the Protection of Witnesses, no. 04/-L015; Official Gazette of the Republic of Kosovo / no. 13 / 1st of September 2011, Prishtina

⁹⁰Witness X, documentary for the protected witness, TV KlanKosova, (last accessed on the 28th of December 2011, <http://www.klankosova.tv/index.php/ekskluzive/8390-agim-zogaj-deshmitari-x.html>)

Particularly this and other cases of witness assassination in Kosovo, have raised the issue of professional and efficient programmes prepared by the UNMIK Mission in the past, and the EULEX Mission now. These programmes have continuously focused on obtaining testimonies and witnesses for uncovering crimes which have allegedly been committed during the war. Therefore, the focus of these missions was never directed towards the creation of programmes for the protection of witnesses that will uncover cases of organised crime or corruption of a high political profile.

In absence of these programmes of this profile and the failure of international missions in the protection of protected witnesses, have directly influenced their intimidation, something which was continuously highlighted in the reports of international organisations.⁹¹

Hence the disputed issue of vital interest remains to be over efficient programmes and subsequent mechanisms for the provision of security for protected witnesses of all profiles, including also the testimonies for war crimes, organised crime and corruption.

⁹¹ International reports on protected witnesses in Kosovo, like the Report of the European Council, Progress Report, OSCE, etc.

8. Criteria for Licensing of Lawyers⁹²

Like in many democratic countries of the world, in Kosovo also the lawyer plays an important role in the development of the legal system of the country. The Bar, as a free and independent profession, provides legal professional services and assistance to natural and legal persons for the protection and realisation of their rights and interest in accordance to the legal order of society.⁹³

Like any other profession the Lawyers of Kosovo also, in order to practice this profession, should fulfil certain legal conditions. According to the Law on the Bar of Kosovo the criteria for the licensing of a lawyer are: to have capacity to act; to be a permanent resident of Kosovo; to have completed the law faculty; to have at least one (1) year of experience as an intern in a law firm or an intern in a court, or to have two (2) years of experience as an intern in Public Administration; to have passed the bar examination in Kosovo; to have given the solemn oath; not to have been convicted for a criminal offence which makes him/her unworthy of practicing the profession of a lawyer according to the Professional Code of Ethics; not to be dismissed or suspended from the position of a judge or prosecutor or the practice of the lawyer profession. In the cases of dismissal, the request can be resubmitted after five years after the final decision; not to conduct an activity which is not in accordance with the lawyer profession and an activity which affects his/her professional independence.⁹⁴

Based on this, the Institution that regulates the organisation and functioning of the Bar in Kosovo is the Kosovo Chamber of Lawyers.⁹⁵ Within this framework the Chamber of Lawyers has adopted an internal regulation according to which the right to practice the profession of a lawyer is gained with the registration in the register of lawyers, subject to having previously obtained a range of prior qualifications as specified above and in accordance with the Law on the Bar.

By considering the conditions for the licensing of lawyers in the legal system of pre 1999 and the basic conditions of the current law, it is apparent that there is not a huge difference, not to say none at all. As in every other country, in Kosovo also, the Bar or more specifically the criteria for the licensing of lawyers are not much different. Experiences from countries of the region indicate that a challenge for the Bar in Kosovo is the registration of former prosecutors and former judges, who after a certain period of working in the courts/prosecution offices move on to the Bar. Here we have cases where many judges and prosecutors, who even though have not achieved to pass the vetting process for their re-appointment as prosecutors and judges, have all or most of them requested to be registered as lawyers and have been accepted by the Chamber of Lawyers. However, the question arises of what happens with the former judges and former prosecutors that were unworthy to remain as judges and prosecutors, or who have had open investigation cases against them, declared by the judicial authorities as unworthy, more specifically those that could not pass the vetting process of reappointment?

⁹²Prepared by Taulant Hodaj

⁹³Law on the Bar of the Republic of Kosovo, Article 2

⁹⁴Law on the Bar of the Republic of Kosovo, Article 6

⁹⁵Law on the Bar of the Republic of Kosovo, Article 3.3

Should they be automatically allowed to practice the profession of a lawyer by making a simple request to the Chamber of Lawyers? Is the Bar part of the judiciary in the general sense? In this regard the Kosovo Chamber of Lawyers has not responded, except for analysing request to determine if the applicant fulfils the general conditions, hence the process of reform is not a factor that affects the decision of whether a former judge or prosecutor can practice the profession of a lawyer. Related to the possibility of former judges and prosecutors practicing the profession of a lawyer, the practices from the countries of the region indicate that not all can practice this profession, e.g. in Bosnia and Herzegovina if a judge or prosecutor cannot be reappointed, and if he/she makes a request for licensing as a lawyer, he/she can be asked to undergo another test in order to gain the right to a license.⁹⁶

As can be noticed above the criteria for licensing of Lawyers according to the applicable law in Kosovo create an opportunity for the former incumbents of judicial functions to be part of the Bar, who have been declared unworthy to work in the judicial and prosecutorial system of Kosovo.

Therefore, the main problems are with the criteria that have been established by the Kosovo Chamber of Lawyers. They need to be reviewed in order to be improved, by taking into consideration all the experiences of the region of how they have acted in the case of these categories of people who have been removed as unworthy from the judicial system, while the same are allowed in one way or another, in the general sense, to be part of the justice system in Kosovo. The inter-institutional cooperation between the Kosovo Chamber of Lawyers, Kosovo Judicial Council and the Kosovo Prosecutorial Council, has not been so far at a proper level in relation to exchange of information on all the candidates that were part of the judiciary and have now oriented themselves towards the Bar. Consideration should be given on how these institutions can act jointly, in order for their respective contributions to serve the creation of a proper Bar system, specifically the justice system in the country.

⁹⁶Law on the Bar of Bosnia and Herzegovina. See Official gazette of Bosnia and Herzegovina: <http://www.sipa.gov.ba/en/>

Contributors

Sefadin Blakaj
Shkumbin Elshani
Taulant Hodaj
Visar Ramaj

Editors

Behlul Zeka
Betim Musliu
Kujtim Kerveshi

Izdanje 3.

BROŠURA O PRAVOSUĐU

OBJAVIO:

PRAVNI INSTITUT KOSOVA (PIK)

Izradu ove publikacije podržao je Rockefeller Brothers Fund. Sadržaj ove publikacije odgovornost je Pravnog instituta Kosova i ne predstavlja stavove donatora.

Nijedan deo ove publikacije ne sme se štampati, kopirati ili umnožavati u nekom drugom elektronskom ili štampanom obliku bez saglasnosti Pravnog instituta Kosova.

Januar 2012.

Sadržaj

Sadržaj.....	3
Predgovor urednika.....	4
Objavlivanje imovine.....	5
Međuinstitucionalna komunikacija: Policija-sudovi-tužilaštvo.....	7
Inkriminacija povrede biračkog prava na osnovu Krivičnog zakonika Kosova i problemi oko primene te zaštite u praksi.....	9
Eksproprijacija nepokretne imovine: Pregled važećeg zakona eksproprijaciji na Kosovo	11
Izbor na položaj sudije Ustavnog suda Kosova i komparacija sa drugim zemljama	15
Uspostavljanje sklada između institucija prilikom izrade zakona.....	17
Zaštita svedoka.....	19
Kriterijumi za licenciranje advokata.....	21
Doprineli	22
Uredili.....	22

Dr sc. Fejzulah Hasani, predsednik Vrhovnog suda Kosova

Nedavno objavljivanje Pravosudnog prospekta od strane Pravnog instituta Kosova (PIK) i kontinuirano stvaranje napisa i studija koje analiziraju pitanja iz različitih sfera zakona, uspeli su da dotaknu i otvore teme koje na ovaj ili onaj način predstavljaju izveštaje o primeni ili neprimeni zakona, osnivanju novih pravnih instituta, uticajima novih zakona, i tako dalje, i tako dalje, sve to u kontekstu boljeg informisanja javnosti o pojavi i izazovima koji su povezani sa našim pravosudnim sistemom i vladavinom prava.

Cilj svake publikacije je da obezbedi svojoj publici italaca najpreciznije i najshvatljivije izlaganje problema o kojem se govori, korišćenjem jasnih i preciznih izraza prava i obaveza, kao i navoćenjem itaoca i pomaganjem mu tokom njegovog radnog procesa, bilo u sudstvu ili u aktivnostima koje su u vezi sa pravnim karakterom njihovih zadataka.

U svojstvu predsednika Vrhovnog suda, imao sam priliku da pročitam prva dva izdanja Prospekta i s pravom u reči da je svaka nova serija publikacije koja nam je predstavljena sve naprednija, a na tome estitamo osoblju Instituta i podstičemo ga da nastavi sa svojim doprinosom oko razmatranja tema koje nam mogu poslužiti u interesu obezbećivanja vladavine prava i pravde za građane.

Hvala vam
Dr sc. Fejzulah Hasani
08.02.2012. god.

1. Objavljivanje imovine¹

Kao predstavnik naroda ili nosilac javne službe u izvršnom ogranku ili drugde u javnoj službi, isti nosi odgovornost sam po sebi, što zna i da mora postaviti primer kao lice koje odražava vrednosti. U tom smislu, sva društva pokušavaju da prona u metode i mehanizme za postizanje tog cilja. Posle mnogih pokušaja, objavljivanje imovine smatra se jednim od oblika koji bi mogli da pomognu da se poveća transparentnost i poverenje u to lice ili lica koja su nosioci javnih funkcija.

U Republici Kosova, ta stvar je regulisana odgovarajućim zakonima, posebno Zakonom o objavljivanju porekla imovine,² pošto taj zakon reguliše takve stvari i druga srodna pitanja. Ovo polje je ranije bilo regulisano tim zakonom Skupštine Republike Kosova,³ odnosno Zakonom br. 03/L-151 o prijavljivanju, poreklu i kontroli imovine i poklona visokih javnih zvanih nika, koji je kasnije izmenjen Zakonom br. 04/L-050 o prijavljivanju, poreklu i kontroli imovine i poklona za sve javne zvanih nike.

Cilj zakona je da se jasno zna ko šta poseduje pre i za vreme obavljanja javne funkcije. U suštini, pokušaj je da se stvori odgovarajući mentalitet da bi odgovornost postala deo kulture naroda, pošto svi od onih koji zauzimaju više funkcije u vladi pa sve do građana. Cilj je da se to pretvori u normu i merljivu vrednost društva. Takva obaveza je predviđena članom 16. tog zakona.⁴

Zakon o objavljivanju porekla imovine je izmenjen i dopunjen više puta, ali u nijednom pokušaju nije ostao u prvobitnom obliku a da nisu izvršene izmene koje mu, u vezi sa realnošću u životu nikada nisu dozvolile da bude „u skladu sa tekućim dešavanjima“, ne zato što nije ili nije mogao da bude izrađen na propisan način, već zato što ljudi koji krše odredbe tog zakona uvek pokušavaju da prona u mogućnost da ispune svoje protivpravne ciljeve. Izgleda da zaboravljamo da se zakon ne treba pisati propisno samo na papiru već mora biti primenljiv u svakom smislu i u praksi. To je beskrajno za arani krug. Slični zakoni su isto menjani i u Republici Albaniji, konkretnije Zakon o visokom inspektoratu i o kontroli objavljivanja imovine,⁵ u kom slučaju su doneta dva uzastopna zakona koja se međusobno dopunjuju, preciznije Zakon br. 9040, od 10.04.2003. godine, izmenjen Zakonom br. 9367, od 07.04.2005. godine, Zakonom br. 9475, od 09.02.2006. godine, i Zakonom br. 9529, od 11.05.2006. godine.⁶

Izmena ili dopuna zakona, iako predstavlja preko potreban razvoj, nije jedino rešenje za borbu protiv devijantnog ponašanja. To bi na kraju mogla biti jedna od metoda, ali ne i ona glavna. Osim toga, gubitak vremena u smislu meseci, sedmica, dana i časova u radnim grupama može se smatrati „zakulisnim amnestiranjem“ onih koji čine loše, da bi im se dalo vremena da sakriju svoje tragove i samim tim postupak provere i/ili mogu u istragu u čine teškim.

¹ Pripremio Škumbin Eljšani

² Zakon br. 04/L-050.

³ Zakon br. 03/L-151 o prijavljivanju, poreklu i kontroli imovine i poklona viših javnih zvanih nika.

⁴ Član 16. Zakona br. 04/L-050 o prijavljivanju, poreklu i kontroli imovine i poklona za sve javne zvanih nike: <http://assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Ligji%20per%20deklarimin%20e%20pasurise%20se%20zyrtarve%20te%20larte.pdf>

⁵ <http://www.hidaa.gov.al>

⁶ <http://www.hidaa.gov.al/ligji-nr>

Pristup obezbeivanja primene zakona, pre nego što se pređe na obimna zakonodavna teorijska razmatranja, delotvorniji je i stvara ono što građani svih zemalja sveta žele, a to je pravna izvesnost i poverenje u institucije da će iste funkcionisati bez obzira na to ko ih vodi, lice sa ili bez više funkcije, i bez drugih razlika.

Transparentnost kod objavljivanja imovine deo je vrednosti društva. Kao takva, Republika Kosovo u svom najvišem pravnom aktu, Ustavu Republike, tako je prihvatila tu vrednost.⁷ Stoga, upravljanje zemljom bi trebalo da bude takvo da se oslanja na univerzalne vrednosti koje su poznate celom svetu.

Objavljivanje imovine je stvar koju takođe razmatraju i zemlje članice EU, zemlje koje su tu stvar regulisale kroz svoje zakone pojedinačno, ali koji odražavaju zajedničku posvećenost zemalja EU tome da su odgovornost i transparentnost dva važna načela koja se moraju poštovati.

Načela transparentnosti se mogu videti na početku važnog dokumenta, naime Ugovor o funkcionisanju Evropske unije, konkretno član 15. stav 3. deo 2, koji navodi da je svaka institucija dužna da obezbedi da su njene procedure što transparentnije.⁸

Načelo odgovornosti u zemljama EU može se jasno primetiti i u članu 300. stavu 3. Ugovora o funkcionisanju EU, koji predviđa i obavezu

političke odgovornosti pred zakonodavnom institucijom svake zemlje članice pojedinačno, za one koje su deo institucija EU.⁹

Kao konkretan primer koji pokazuje koliko je transparentnost važna za EU, uzemo za primer Direktivu Evropske komisije 2006/111/EC od 16. novembra 2006. god. o transparentnosti finansijskih odnosa između zemalja članica EU i javnih preduzeća, i o finansijskog transparentnosti između javne i privatne preduzeća,¹⁰ kao i Uredbu Komisije (EC) br. 1287/2006, od 10.08.2006. god. o primeni Direktive 2004/39/EC Evropskog parlamenta i Saveta u vezi sa vođenjem zapisnika, trgovinskom transparentnošću, priznavanjem trgovinskih instrumenata i definisanju terminologije u svrhu te Direktive.¹¹

Objavljivanje imovine povećava poverenje u institucije kako na nivou države tako i na međunarodnom nivou. Sposobnost odgovornosti govori o funkcionalnim institucijama, koje će unaprediti ugled Kosova i nivo poverenja u njega za moguće investicije. Privredni razvoj prolazi kroz različite faze, kao što su fizičke tehnologije, poslovni planovi i socijalna tehnologija,¹² dok je sposobnost odgovornosti i rukovoditi se njome kako u javnom tako i u privatnom sektoru takođe, od velikog značaja i u skladu je sa tim fazama.

⁷ Član 7. Ustava Republike Kosova, http://assembly-kosova.org/common/docs/Kushtetuta_sh.pdf

⁸ https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:yOeuHaWCS1YJ:eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri%3DOJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF+&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESj4njQX9t-a8m0G_YpUU2kPTXZY3fKPtJppxOQA1vFWP87b9pbmwpd8RkCX9d4kGKg2IeilA-y5DRP_cDaqzCpVGAqjQJdu7N8KTfoiw5Vt4F1VW-xmDTYi6BE9Tp5W_4QSGZ1H&sig=AHIEtbQPNDqGcSSRML0e-8XD8nF6Lwnvkg&pli=1

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:en:PDF>

¹⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:318:0017:0025:EN:PDF>

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:241:0001:0025:EN:PDF>

¹² http://www.neweconomicthinking.org/downloads/HEEDnet%20Seminars_Eric_Beinhocker.pdf

2. Me u institucionalna komunikacija: Policija-sudovi-tužilaštvo¹³

Sprovo enje zakona i reda u zemlji nije lak zadatak koji se može ispuniti bez uzajamne saradnje svih aktera uklju enih u proces. Pozivanje samo na zakonske obaveze nije dovoljno u tom smislu.

Kao i u svakoj drugoj sferi života, interakcija izme u institucija tako e je osetljiva veza koja mora funkcionisati kako treba da bi se postigli željeni ciljevi. Ta veza je me u institucionalna komunikacija.

Razvoj pravosudnog sistema posle završetka rata na Kosovu povezan je sa višestrukim problemima, zbog neophodnosti da se stvori ve i broj novih institucija. Od tog vremena do danas, problemi oko odgovaranja eg funkcionisanja pravosudnog sistema bili su istrajni i zbog paralelnog izvršnog sistema, kojim je nekada upravljao UNMIK a od 2008. god. Misija EULEX-a. U slu aju Kosova, me u institucionalna saradnja izme u policije, tužilaštva i sudova prošla je kroz mnoge promene zbog izmena zakona donetih u poslednjoj deceniji tranzicije kroz koju Kosovo prolazi. Stupanjem na snagu Krivnog zakonika i Zakona o krivnom postupku promenila se uloga strana u postupku. Strane u postupku, posebno javni tužilac i advokat, ili privatni tužilac sada su jednaki i imaju proaktivniju ulogu nego što je to bio slu aj ranije.

Sada sa Zakonom o krivnom postupku istragu vodi tužilac,¹⁴ koji ima aktivniju ulogu u pore enju sa prošloš u kada je tu ulogu obavljao istražni sudija.

Sudovi su nezavisni u obavljanju svoje dužnosti¹⁵ a to je zagantovano Ustavom Republike Kosova,¹⁶ kao i relevantnim zakonima. Me utim, me u institucionalna komunikacija je ta koja e pove ati delotvornost po pitanju rešavanja predmeta i ubrzavanja postupaka. To zna i da e bolja saradnja dovesti i do neizbežnog uspeha u celosti funkcionalnog lanca pravosudnog sistema.

Na Kosovu generalno nedostaje komunikacija izme u Kosovske policije, opštinskih i okružnih tužilaštava i sudova. Policijski istražioci, tužioc i sudije posebno su suo eni sa nezaobilaznim teretom rada u pore enju sa svojim kapacitetima. Sledstveno tome, oni su prinu eni da krivi ne predmete obra uju ubrzano. Kosovo nema mehanizme za uvanje i propra ivanje prekršajnih predmeta i krivnih predmeta. Ne postoji jedinstvena baza podataka za policiju, tužioce i sudije na osnovu koje bi oni mogli da koordinišu svoj rad. Iako se krivi ni postupci ne mogu propra ivati i koordinisati. Policija esto ne odgovara na zahteve tužilaštva za dodatnim dokazima ili razgovorima u procesu istrage. Tužioc i ne vode evidenciju svojih predmeta a isto se dešava sa sudijama u preliminarnom postupku. Na kraju, prekršajne prijave se loše istražuju i esto poništavaju iako su blizu toga da se podnese optužnica.¹⁷

¹³ Pripremio Škumbin Eljšani

¹⁴ lan 46. Zakona o krivnom postupku Kosova.

¹⁵ lan 3. Zakona o sudovima Kosova, br. 03/L-199.

¹⁶ Poglavlje VII, lan 102. stav 2. Ustava Republike Kosova.

¹⁷ KIPRED, The Fragile Triangle, strana 11, III The Fragile Triangle.

Odgovarajuća saradnja relevantnih institucija za vladavinu prava i sistematsko kršenje ljudskih prava u procesu pružanja usluga građanima Kosova zabeleženi su više puta, u svrhu podizanja svesti i upozorenja i to od strane međunarodnih institucija.¹⁸

Ova međunarodna saradnja ne bi smela da bude takva da služi potrebama administrativnog karaktera za institucije već bi umesto toga trebalo da bude onakvog karaktera koji građanima Republike Kosova omogućava slobodan i neometan pristup pravdi da bi realizovali ili zaštitili sopstvena prava.¹⁹

Vredi pomenuti da su intenzivna komunikacija i kvalitetna saradnja između policijskih istraživača, tužilaca i sudija dva neophodna elementa za izradu efikasne i funkcionalne studije primene zakona. Institucionalni pristup se može postići i samo ako postoji vrsta koordinacije između te tri institucije. Teret rada u institucijama vladavine prava jednako zavisi od tri stuba ovog trougla.²⁰

Promene predviđene u sistemu sudova i tužilaštava u Republici Kosova predstavljaju novu mogućnost za stvaranje efikasnije komunikacije između policijskih jedinica, sudova i tužilaštava.²¹

Postoje i uslovi u pravosudnom sistemu u Republici Kosova, sa nedovoljnim brojem sudija i tužilaca, teškim tehničkim uslovima rada u smislu nepostojanja kancelarijskog prostora a sledstveno tome i veliki broj nerešenih predmeta, neizbežno navode na pomisao da je međunarodna komunikacija između policije, tužilaštava i sudova oskudna, pošto uslovi te veze predstavljaju odnos zavisnosti. Konkretnije, oni se nalaze u karakteristično simbiotičkom suživotu u kom slušaju funkcionisanje ili nefunkcionisanje jednog uslovljava drugog.

¹⁸ OEBS – Sistem krivičnih prava na Kosovu 1999 – 2007, strana 10.

¹⁹ Član 6. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i njenih protokola.

²⁰ KIPRED, The Fragile Triangle, strana 10, III The Fragile Triangle

²¹ Član 39. Zakona o sudovima Kosova, br. 03/L-199.

3. Inkriminacija povrede bira kog prava na osnovu Krivi nog zakonika Kosova i problemi oko primene te zaštite u praksi²²

Inkriminacija zloupotrebe glasanja ili povrede bira kog prava

Da bi bira ko pravo postojalo u praksi sigurno nije dovoljno samo priznati ga zakonom. U tu svrhu, Krivi ni zakonik Kosova (u daljem tekstu: KZK) ponašanje odre enih pojedinaca inkriminiše kao krivi no delo i to u slu ajevima koji mogu biti u vezi sa povredom bira kog prava i slobodom izbora. To obuhvata inkriminaciju ponašanja koje na bilo koji na in spre ava bira e da upražnjavaju svoje bira ko pravo, korumpirano delanje ili upotrebu nasilja na dan glasanja, višestruko glasanje jednog bira a, povreda poverljivosti, izborna prevara i uništavanje razli itih oblika bira kog materijala. Sva krivi na dela prilikom glasanja predvi ena su Krivi nim zakonikom:

„Spre avanje ostvarivanja bira kog prava“²³, „Povreda slobodnog izbora bira a“²⁴, „Zloupotreba bira kog prava“²⁵, „Povreda poverljivosti pri glasanju“²⁶, „Izborna prevara“²⁷ i „Uništavanje bira kog materijala“²⁸.

Problemi oko primene zaštite bira kog prava u praksi

Kao što je gore prikazano, pravni okvir za priznavanje i primenu bira kog prava na Kosovu izgleda da nema nedoslednosti, pošto isti priznaje bira ko pravo i kvalifikuje ga kao ljudsko pravo i ustavnu kategoriju. Osim toga, pravni okvir Kosova kažnjava i inkriminiše kao krivi na dela skoro sve vrste mogu ih zloupotreba koje se mogu izvršiti prilikom primene bira kog prava. Me utim, delotvornost zakona zavisi isklju ivo od njihove primene u praksi, dok je primena u praksi prili no oskudna.²⁹ Sa tim u vezi, mnogi izveštaji vladinih i nevladinih organizacija ukazuju na dug spisak problema u vezi sa organizovanjem i primenom izbora na Kosovu, uklju uju i sumnju u izvršenje inkriminišu ih dela od strane pojedinaca ili odre enih grupa.³⁰

²² Pripremio Sefadin Blakaj

²³ član 176. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁴ član 177. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁵ član 178. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁶ član 179. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁷ član 180. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁸ član 181. Krivi nog zakonika Kosova. 06.04.2004. god.

²⁹ Takav zaklju ak su dali i autori detaljne istrage nedostataka izbornog sistema na Kosovu, objavio KIPRED pod „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, Oktobar 2011: raspoloživo na: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>

³⁰ Sa tim u vezi vidi: KIPRED „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, Oktobar 2011, raspoloživo na: <https://www.kipred.net/web/upload/Denimi_i_manipuluesve_te_zgjedhjeve_web.pdf>; Evropski parlament, Delegacija za pra enje opštih izbora na Kosovu, 12.12.2010; raspoloživo na: <http://www.europarl.europa.eu/intcoop/election_observation/missions/2009-2014/kosovo_gene_2010.pdf>; u vezi sa zlupotrebama i zapažanjima sa poslednjih izbora vidi i: „Kosovo election prompts EU observer fraud claims“. BBC, raspoloživo na: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11986105>> (poslednji put provereno 24.12.2011). Osim toga, odluke CIK-a o usvajanju preporuka Centra za brojanje i rezultate za ponovno brojanje glasa kih listi a. Prema navodima organizacije Democracy in Action, u mnogim bira kim mestima ultraljubi aste lampe nisu funkcionisale i nije bilo nevidljivog mastila. Saopštenje za štampu. Democracy in Action. Vidi

U cilju borbe protiv tih negativnih pojava, a posebno kažnjavanja inkriminišu ih dela, mnogi takvi prekršaji su prijavljeni a potpuni spisi su ak poslati odgovornim organima za krivi no gonjenje. Samim tim, za izbore iz 2007. godine, Izborna komisija za predstavke i žalbe (u daljem tekstu: IKPŽ) poslala je Državnom tužilaštvu više od 100 spisa,³¹ u kojima organi nadležni za krivi no gonjenje i sudovi nisu izrekli skoro nijednu kaznu.³² Možda ohrabreni ranijim nekažnjavanjem, problemi na opštim izborima 2010. god. samo su se povećali, pošto je znatno veći broj pritužbi zabeležen u pogledu sa neregularnim procesima ili mogu imi zloupotrebama glasova.³³ Na osnovu neregularnosti i sumnji u zloupotrebu biračkog prava, Centralna izborna komisija (u daljem tekstu: CIK) bila je primorana da ponovo organizuje glasanje u 185 biračkih mesta dana 09.01.2011. god. i u 126 biračkih mesta dana 23.01.2011. god.³⁴ Zbog mogući ih zloupotreba tokom izbora održanih decembra 2010. godine, i u vezi sa tim, opštinska tužilaštva su primila oko 239 predmeta i podigla optužnice protiv 377 lica, a do sada je donesen samo mali broj presuda (oko 12 presuda). Jasno je da uspeh krivi nog gonjenja ovih krivi nih dela kao i donošenje presude u tim postupcima nije ni blizu srazmerno broju prijavljenih povreda, kao ni potrebi za rešavanjem ovog velikog problema u vladavini prava na Kosovu.³⁵

Krivi no gonjenje dela izborne prevare kao dela organizovanog kriminala

Još jedno pitanje postavljeno u vezi sa izbornom prevarom jeste krivi no gonjenje tog dela samo na opštinskom nivou. Veliki broj prijavljenih krivi nih dela u vezi sa izborima na Kosovu u vezi sa poslednjim izborima i nesporne činjenice koje je prikupio Centar za brojanje i rezultate, govore o masivnoj manipulaciji koja obuhvata oko četiri hiljade biračkih mesta lanova komisija CIK-a.³⁶

KIPRED-ova analiza naglašava da je za takvu vrstu krađu glasova potrebna organizacija i koordinacija sa više od dva lica i da istrage mogu privesti pravdi strukturisanu grupu ili kriminalno preduzeće. Ona dodatno navodi da su tužioci trebali da istraže vezu komisija sa drugim licima koja su mogla biti podstaknuta, ohrabrena, finansirana ili koja su dobila pomoć da bi izvršila krivi no delo. Opštinska javna tužilaštva su do sada podigla optužnice protiv 500 lica zbog masivnog manipulisanja izborima, dok je većina optužena za krivi no delo „izborne prevare“, za koje delo je predviđena kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Stoga, zakonski uslovi za krivi no gonjenje takvih dela organizovanog kriminala postoje ali se ta dela moraju goniti na nivou okružnog tužilaštva ili Specijalnog tužilaštva Kosova.

³¹ Mese ni izveštaj OEBS-a; Odeljenje za ljudska prava i zajednice; Odsek za praćenje pravnog sistema: „Pregled izborne prevare od strane opštinskih javnih tužilaca na Kosovu“; maj 2009.

³² Sa tim u vezi vidi: KIPRED „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, str. 8 – 9, u kojem se izmeđ u ostalog podvlači da su od preko 100 predmeta koje su tužilaštva primila u vezi sa izborima održanim 2007. godine, opštinski tužioci uspeli da razmotre samo 36 predmeta u kojima je navodno umešano 57 lica. Takođe, podvlači da tužilaštva i sudovi nisu uspeli da okončaju nijedan postupak u vezi sa izbornom prevarom. Sa tim u vezi vidi i: Mese ni izveštaj – maj 2009. Odeljenje za ljudska prava i zajednice. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija na Kosovu. Maj 2009.

³³ KIPRED. „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, oktobar 2011: str. 9 – 14. Za više detalja vidi i: „AAK traži veći broj prijavi o izbornoj prevari“. Telegrafi. Vidi <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=11897> (poslednji put provereno 04.12.2011); „Stranke su uskratile volju građanima“. Telegrafi. Vidi <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=12094> (poslednji put provereno 04.12.2011); „Kutije sa listi imaju otvorene za ponovno brojanje“. Express. Vidi <http://www.gazetaexpress.com/?cid=1,13,43779> (poslednji put provereno 04.12.2011).

³⁴ Izveštaj o troškovima i prevremenim izborima za kosovsku skupštinu 2010. Centralna izborna komisija. Februar 2011.

³⁵ Za više detalja u vezi sa krivičnim gonjenjem i osuđivanjem zloupotreba na poslednjim izborima vidi: KIPRED. „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, oktobar 2011, str. 20 – 28.

³⁶ Manipulacija brojem glasova „Election Crimes (an analysis of the criminal prosecution and adjudication of election crime cases in Kosovo)“, oktobar 2011, str. 33-34.

4. Eksproprijacija nepokretne imovine:

Pregled važećeg zakona o eksproprijaciji na Kosovu³⁷

Pravo svojine i mogućnost njenog ograničavanja

Vlasništvo podrazumeva punu vlast (zakonsku) vlasnika nad imovinom koja je u njegovom vlasništvu, što obuhvata sledeće: pravo vlasnika na korišćenje svoje imovine, za šta je potrebna nezavisnost za korišćenje imovine i nemešanje trećih strana; pravo vlasnika da uživa svoju imovinu, što znači i da samo vlasnik ima pravo da žanje plodove svoje imovine, bez ikakvog mešanja; pravo vlasnika da raspolaže svojom imovinom, što znači i da samo vlasnik može da odluči o sudbini imovine koja je u njegovom vlasništvu (da je pokloni, proda, napusti, itd.).³⁸ Osim toga, pravo svojine ne podrazumeva samo najviše zakonsko pravo nad imovinom već podrazumeva i još jedno ljudsko pravo koje bi trebalo da bude zagarantovano svakom pojedincu, i koje je već zagarantovano međunarodnim pravnim instrumentima o ljudskim pravima i najvišim međunarodnim pravnim aktima (Ustav).³⁹

Iako je pravo svojine osnovno ljudsko pravo a država u obavezi da aktivno bude posvećena priznavanju i garantovanju tog prava, na kraju isto može biti predmet određenih ograničenja ako je ograničenje nametnuto zbog javnog interesa i pod uslovima i postupcima određenim zakonom i opštim međunarodnim pravima.⁴⁰

Samim tim, jedan od prihvatljivih oblika mešanja u pravo svojine je eksproprijacija. Eksproprijacija kao mera uskraćivanja ili ograničavanja prava svojine je zakonska ako se vrši u svrhu javnog interesa, u skladu sa međunarodnim zakonom i na temelju međunarodnog prava.

Eksproprijacija kao zakonski oblik uskraćivanja prava svojine i zakonski osnov za eksproprijaciju

Na osnovu važećeg zakona na Kosovu, kod eksproprijacije je potrebno da shvatimo radnju „javnog organa“ koja podrazumeva uzimanje prava ili zakonskog interesa (u javnu svojinu) koji nad nepokretnom imovinom koju koristi određeno lice ili je u njegovom vlasništvu, ili prisilno stvaranje službenosti ili drugog prava korišćenja nepokretne imovine.⁴¹ Iz ovog objašnjenja iz Zakona kako se eksproprijacija može u celosti izvršiti (kada mera eksproprijacije obuhvata puno oduzimanje prava svojine nad nepokretnom imovinom) ili delimično (kada mera eksproprijacije obuhvata izricanje prisilne mere na pravu svojine nad nepokretnom imovinom, npr: službenost).

Da bi opravdao meru eksproprijacije, važeći Zakon na Kosovu preuzima primenu nekoliko međunarodnih standarda.⁴²

³⁷ Pripremio Sefadin Blakaj

³⁸ Galgano, Francesco. *Private Law*. Trans. Alban Brati. Tirana: Luarasi, 1999: 118.

³⁹ Naturalisti tvrde da je pravo svojine prirodno pravo i da je deo osnovnih ljudskih prava, zajedno sa pravom na život i pravom na slobodu. Sa tim u vezi vidi: Džon Adams. *The Political Writings of John Adams*. Ed. George A. Peek. Njujork: Liberal Art Press, 1954: 96. U smislu garantovanja prava svojine kao ljudskog prava (standardi važeći i na Kosovu) vidi član 17. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima; član 5. stav 1. Međunarodne povelje o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije; član 1. Protokola 1. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (sa izmenama i dopunama iz Protokola 11); Strazbur, 1998.

⁴⁰ Evropska konvencija o ljudskim pravima (sa izmenama i dopunama iz Protokola 11);, 1998.

⁴¹ član 2. stav 1. Zakona o eksproprijaciji nepokretne imovine, Zakon br. 03/L-139, sa izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-205, od 28.10.2010. godine (u daljem tekstu: Zakon o eksproprijaciji).

⁴² Vidi član 22. Ustava Republike Kosova. Ovde je fokus na standardne utvrđene članom 1. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i na praksu Evropskog suda za ljudska prava, koji uspostavlja delotvoran regionalni sistem za upražnjavanje ljudskih prava, uključujući i pravo svojine.

U daljem tekstu ukratko su opisani neki. Kao prvo, za to je potrebno da mera eksproprijacije bude u interesu javnosti. Drugim re ima, mešanje države u pravo svojine mora biti u svrhu zadovoljavanja potreba zajednice (javni interes). Pojam „javni interes“ je veoma širok i Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ECHR) je u jednom svom predmetu naveo da isti „obuhvata razmatranje političkih, ekonomskih i socijalnih pitanja u okviru kojih mišljenja u demokratskom društvu mogu biti znatno različita“.⁴³ Osim toga, javni interes postoji ako je mera koju je preduzela država neophodna (u demokratskom društvu), u smislu da nije postojala druga opcija da se zadovolji javni interes (kao što je slučaj sa izgradnjom puteva, železnica, bolnica, škola, itd.) i da je takva mera preduzeta za dobrobit zajednice uopšte.⁴⁴

Zatim, da bi mera eksproprijacije bila razumna i zakonska, trebalo bi da služi ne samo zakonskom cilju u javnom interesu, već bi trebalo da obezbedi i to da je javni interes srazmeran (ravnopravan) uslovima za zaštitu privatnog prava svojine, konkretno da država mora da uzme u obzir i prava svojine pojedinaca. Drugim re ima, interesi privatnog vlasništva se ne smeju dovesti u stanje koje je nepovoljno u poređenju sa opštim interesima.⁴⁵ Država koja primenjuje meru eksproprijacije u obavezi je da obezbedi odgovaraju u naknadu vrednosti za eksproprijaciju.⁴⁶ Pravo svojine bi bilo iluzorno kada država ne bi imala takvu obavezu.

Osim toga, takva obaveza države služi funkcionalnoj primeni srazmernosti izme u ograni enog individualnog prava svojine i primene javnog interesa.⁴⁷ Zatim, mera eksproprijacije bi trebalo da se primenjuje bez diskriminacije.⁴⁸

Na kraju, država mora preduzeti sve mere koje obuhvataju eksproprijaciju na na in na koji je to odre eno zakonom. Drugim re ima, svako mešanje javnog organa u individualno pravo svojine mora biti zasnovano na zakonu. Cilj tog na ela ogleđa se u potrebi da se izbegnu mogu e samovoljne mere. Osim toga, Kosovo je uspostavilo pravnu infrastrukturu za primenu eksproprijacije,⁴⁹ koja u smislu zakonskog regulisanja primenjuje gore navedena na ela. Razmotrimo u daljem tekstu neka na elna pitanja regulisanja i primene ove pravne infrastrukture.

Više standarda koje utvrđuje zakon o eksproprijaciji na Kosovu

Važe i zakon na Kosovu predviđa da se mere eksproprijacije primenjuju samo radi zadovoljenja zakonskog javnog interesa. Osim toga, mera eksproprijacije za zadovoljenje javnog interesa mora biti neophodna (javni interes koji se ne može zadovoljiti bez primene mere eksproprijacije) i da prednosti zadovoljavanja javnog interesa moraju biti puno veće od štete koju eksproprijacija nanese. Zatim, sve se to mora primeniti bez diskriminacije (i u slučaju izbora imovine za eksproprijaciju i u slučaju primene mera eksproprijacije, građani ne smeju biti dovedeni u nejednaki diskriminaciju i položaj).⁵⁰

⁴³ Presuda ECHR-a. James i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva. 22.02.1986: stav 46, raspoloživo na: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁴ Carss-Frisk, Monica. The right to property. Strazbur: Publikacije Saveta Evrope, 2001: 26 – 27.

⁴⁵ Presuda ECHR-a. Sporong i Lonroth protiv Švedske. 1982: stav 69 – 73, raspoloživo na: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁶ Presuda ECHR-a. James protiv Ujedinjenog Kraljevstva. 1986: stav 54, raspoloživo na: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁷ Presuda ECHR-a. Lithgow protiv Ujedinjenog Kraljevstva. 1986: stav 121, raspoloživo na: <http://www.echr.coe.int/>

⁴⁸ Član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

⁴⁹ Vidi Zakon o eksproprijaciji.

⁵⁰ Vidi član 4. Zakona o eksproprijaciji. Ovaj član dodatno objašnjava vrste potreba od javnog interesa za koje se mere eksproprijacije mogu primeniti. To obuhvata npr: eksproprijaciju u svrhu urbanističkog plana, izgradnje ili proširenja zgrade za javne potrebe, izgradnje i ugradnje opreme i infrastrukture za potrebe zajednice i njeno ekonomsko blagostanje (putevi, zgrade od opšteg interesa, cevi i instalacije za vodosnabdevanje i kanalizaciju, deponije, groblja, parkove, itd.).

U tom smislu, mere eksproprijacije primenjuje lokalni organ – opština, ili centralni organ – Vlada, u zavisnosti od nivoa na kojem je stvar pokrenuta za zadovoljavanje javnog interesa.⁵¹ Postupak eksproprijacije samoinicijativno pokreće organ koji vrši eksproprijaciju ili se on pokreće na zahtev javnog organa ili javnog preduzeća.⁵² Im se interes na koji se eksproprijacija odnosi objavi (što podrazumeva obaveštavanje uključenih strana, vlasnika i pokretanje preliminarnog postupka za ocenu vrednosti predmetne nepokretnosti), organ koji vrši eksproprijaciju donosi preliminarnu odluku o eksproprijaciji (koja sadrži informacije o tražiocu eksproprijacije, cilj, obaveštenja za vlasnike i pravnu pouku po kojoj se žalba može podneti u roku od 30 dana).⁵³ Organ koji vrši eksproprijaciju donosi konačnu odluku o eksproprijaciji usvajanjem ili odbijanjem mere eksproprijacije u roku od 12 meseci, rok koji počinje da teče 15 dana nakon stupanja na snagu preliminarne odluke o eksproprijaciji.⁵⁴ Nakon donošenja konačne odluke kojom se usvaja mera eksproprijacije i nakon isplate nadoknade vlasniku imovine koja se ekspropriše, pravo vlasništva se prenosi i evidentira u knjigama nepokretnosti opštine ili vlade kao organa koji vrši eksproprijaciju.⁵⁵

Važe i zakon uspostavlja još jedan sistem pravne pouke protiv mere eksproprijacije.

Samim tim, kako je gore prikazano, organ koji vrši eksproprijaciju ne može da donese konačnu odluku o eksproprijaciji dok sud ne donese presudu o zakonitosti preliminarne odluke o eksproprijaciji, ako je protiv nje podneta žalba.⁵⁶ Pravo žalbe na konačnu odluku o eksproprijaciji može se iskoristiti samo u smislu ocene visine nadoknade za eksproprijaciju.⁵⁷ Žalba protiv iste podnosi se u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu. Takva žalba nema dejstvo mirovanja (ne odlaže izvršenje odluke) konačne odluke o eksproprijaciji.⁵⁸

Važe i zakon o eksproprijaciji predviđa da se nijedan vlasnik ne može prisiliti da napusti svoju imovinu pre nego što dobije nadoknadu. Samim tim, pitanje nadoknade je glavna komponenta celog procesa eksproprijacije.⁵⁹ Osim toga, Zakon u tom smislu predviđa da su osnovni kriterijumi za utvrđivanje visine nadoknade „tržišna vrednost“ ekspropriisane imovine, izražena u skladu sa kriterijumima utvrđenim zakonom i praksama odluka Evropskog suda za ljudska prava.⁶⁰

Problemi oko primene mera eksproprijacije i zakonski uslovi u praksi

Na osnovu gore navedenog može se zaključiti da je Kosovo uspostavilo delotvoran pravni okvir za eksproprijaciju u skladu sa međunarodnim standardima.

⁵¹ Isto.

⁵² Član 7. Zakona o eksproprijaciji.

⁵³ Član 10. stav 1. i član 35. stav 2. Zakona o eksproprijaciji predviđa mogućnost podnošenja žalbe u roku od 30 dana i to opštinskom sudu ako je organ koji vrši eksproprijaciju opština, odnosno Vrhovnom sudu Kosova, ako je organ koji vrši eksproprijaciju Vlada.

⁵⁴ Član 11. stav 2. Zakona o eksproprijaciji.

⁵⁵ Sa ovim u vezi vidi članove: 4.4; 5; 12; 14 i 26. Zakona o eksproprijaciji.

⁵⁶ Član 35. stav 8. Zakona o eksproprijaciji.

⁵⁷ Član 36. stav 1. Zakona o eksproprijaciji.

⁵⁸ Opštinski sud odlučuje u vezi sa istim, za eksproprijaciju koju vrši opština, odnosno Vrhovni sud za eksproprijaciju koju vrši Vlada. Vidi član 36. Zakona o eksproprijaciji.

⁵⁹ Član 11. stav 9. i član 25. Zakona o eksproprijaciji.

⁶⁰ Član 15. Zakona o eksproprijaciji. Pošto je Zakon naglasio i pitanje praksi koje ima Evropski sud za ljudska prava, vredi pomenuti da je u jednom predmetu ovaj Sud odlučio da član 1. Protokola 1. uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima međutim, ne garantuje uvek pravo na punu nadoknadu i u svim okolnostima. U tom smislu, vidi predmet James protiv Ujedinjenog Kraljevstva.

Međutim, za vladavinu prava u demokratskom društvu, odgovaraju i izbor zakona nije dovoljan. Isto je najvažniji deo odgovarajuće i nediskriminaciono primenjivanje zakonskih rešenja. Samim tim, izgleda da je mišljenje mnogih pravnih stručnjaka da Kosovo nema problema sa nedostatkom zakona, već da u realnosti pati od nemogućnosti ili nespремnosti da primenjuje zakone.

U tom smislu, kod pitanja eksproprijacije, iz različitih izveštaja dobijenih u vezi sa različitim primenama procesa eksproprijacije na Kosovu, izgleda da postoje mnogi nedostaci kao i samovoljne radnje u primeni zakonskih uslova za eksproprijaciju. Samim tim, kada je kosovska vlada (ne isključujući i opštinske organe u nekim slučajevima) primenjivala mere eksproprijacije za izgradnju nekih puteva, ili autoputa, bilo je na desetine izveštaja o različitim zloupotrebama. Izgleda da se negativna uloga ogleda u uništavanju mnogih procesa eksproprijacije samovoljnim radnjama koje preduzima Vlada prilikom upravljanja merama eksproprijacije, a sve to sa sigurnošću u radi „materijalne“ koristi određenih političkih grupa koje su upravljale tim merama.⁶¹ Isti su bili izveštaji o tome da je u toku primene mera eksproprijacije bilo nejednakog tretmana prema građanima, kako u smislu izbora imovine za eksproprijaciju tako i u smislu određivanja nivoa nadoknade ili primene nadoknade za eksproprijaciju.

Isto su u tim izveštajima naglašavane političke veze ili preferencije kao nešto što je uticalo na nejednak tretman prema građanima ali i pojava korupcije, koja je izgleda pogodila brojne aspekte političkog i javnog života na Kosovu.⁶²

U svemu tome, izgleda da kosovska vlada, ali i opštinski organi, za i u vezi sa primenom mera eksproprijacije imaju puno toga da unaprede na osnovu uslova o primeni na lokalni i minimalnih uslova koje treba primeniti a koji su utvrđeni domaćim Zakonom o eksproprijaciji, kao i međunarodnim pravom. Zsigurno, u svemu ovome treba zahtevati delotvorniju ulogu tužilaštva i sudskih organa, koji su izgleda potpuno pasivni u pogledu informacija i svakodnevnih izveštaja koji upućuju na različite zloupotrebe tokom primene mera eksproprijacije na Kosovu.

⁶¹ U vezi sa ovim, vidi: Pravda na Kosovu. Eksproprijacija magistralnog puta Kosovo Polje – Peć. Raspoloživo na: <<http://www.jetanekosove.com/drejtesia/898/Alb>>

⁶² Jeta në Kosovë. Jeta në Kosovë o eksproprijaciji zemljišta [...]. Raspoloživo na: <<http://www.jetanekosove.com/lexo/572/Alb>>. Vidi i izveštaj koji je sastavila Jeta në Kosovë, raspoloživo na: <<http://www.jetanekosove.com/shikovideo/555/Alb>>

5. Izbor na položaj sudije Ustavnog suda

Kosova i komparacija sa drugim zemljama⁶³

Ustavni sud predstavlja poseban ustavni organ za zaštitu ustavnosti i zakonitosti sa ovlašćenjima da poništi ili potvrdi zakonska akta Skupštine, predsednika, Vlade ili organa lokalne uprave. Sa druge strane, tumačenjem ustava i članova formulisanih na otvoreni način, sudije su u stvari uključene u poseban zakonodavni proces.⁶⁴ Na taj način, ustavni sud je predstavljen kao ograničavajući faktor za vlast i suverenitet vlade što je uloga reprezentativnih organa.⁶⁵ Stoga, postavlja se pitanje, po kom osnovu te sudije imaju takva ovlašćenja? Kako lica koja narod nije izabrao imaju takva ovlašćenja? Kakvi su uslovi i ko može biti sudija?

Uslovi i postupak izbora u Ustavnom sudu predstavlja važan mehanizam kroz koji se nastoji da se izgradi integritet i profesionalnost suda izborom lica i obezbeđivanjem traženog kvaliteta. Dokument ima za cilj razmatranje i otvaranje za debatu koncepta depolitizacije, nepristrasnosti i nezavisnosti⁶⁶ sudija u vezi sa procesom izbora, prepoznavanja traženih uslova za izbor na položaj sudije i komparativnom analizom sa uslovima u drugim zemljama.

Nezavisnost i nepristrasnost sudija jedan je od preduslova da bi Ustavni sud upražnjavao svoje odgovornosti, uslov koji je stavljen pod rizikom procesa izbora sudija, koji je sam po sebi politički proces.

Izbor sudija u veći izbori vrše političke snage, koje u vreme predlaganja ili izbora određuju enih kandidata uzimajući u obzir stavove kandidata.⁶⁷ Samim tim u Nemačkoj, Osnovni zakon (Nemački ustav) utvrđuje da polovinu sudija imenuje donji dom dok drugu polovinu imenuje gornji dom. Donji dom imenuje veće od 12 članova za izbor kandidata, dok su u veći predstavljene političke stranke donjeg doma.⁶⁸ Sličan proces izbora postoji na Kosovu kada kandidate za sudije na Kosovu imenuje predsednik na predlog Skupštine.⁶⁹ Međutim, u svakoj zemlji nakon izbora, očekuje se da će sudija svoje nadležnosti upražnjavati nezavisno od politike, a to se postiže imenovanjem na duži mandat, 6-12 godina bez prava na reizbor, uz imunitet i zaštitu protiv razrešenja, standardi koji su se poštovali i na Kosovu.⁷⁰

Organi koji imaju pravo da imenuju kandidate za sudije razlikuju se u različitim zemljama. Dok su na Kosovu uključeni samo predsednik i Skupština, prakse u drugim zemljama, sa ciljem da se uspostavi ravnoteža između političkog i nepolitičkog uticaja, obuhvatile su i druge organe u procesu donošenja odluke.

⁶³ Pripremio Visar Ramaj

⁶⁴ Three Models of the Judicial Function, John Bell, Sweet and Maxwell 1985, str. 55-57.

⁶⁵ Constitutional Law, analysis and cases, Ziyad Motala, Cyril Ramaphosa, Oxford University Press 2002, strana 51.

⁶⁶ Nepristrasnost i nezavisnost u pravnoj teoriji smatraju se dvema odvojenim temama ali su povezane sposobnošću sudija da predmet pred sobom reše na objektivna načina.

⁶⁷ Societe Philipp Brothers v Societe Drexes Burham Lambert et autres (1990), Rev Arb 497.

⁶⁸ Motola, fusnota 1, strana 56.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Član 6. i član 7. Zakona o Ustavnom sudu Republike Kosova. Ovaj zakon predviđa stvaranje Komisije za izbor koja ima zadatak da analizira prijave kandidata za sudije i da spisak prosledi Skupštini na usvajanje.

⁷¹ Nezavisnost i nepristrasnost sudije u konkretnim slučajevima procenjuje se na osnovu standarda „ako razumno i obavešteno lice, uzimajući u obzir činjenice, može doći do zaključka da postoje realne šanse da je sudija pristrasan“ [Porter protiv Magill [2002] 2 WLR 37, Dom lordova].

U Srbiji, 1/3 sudija imenuju strukture iz pravosudnog sistema,⁷¹ u Bugarskoj 1/3 sudija imenuju sudije Vrhovnog suda.⁷² Prakse imenovanja ili predlaganja sudija od strane pravosudnog sistema, postoje i u zemljama sa problemima u političkom sistemu i služe kao garancija za nezavisnost i kredibilitet suda.

Kao što smo videli iz komparacije, uslovi za izbor na položaj sudije u ustavnom sudu variraju u zavisnosti od pravne tradicije zemlje i ljudskih kapaciteta koje ona poseduje. Međutim, bez obzira na zemlju, traže se lica sa visokim akademskim dostignućima i profesionalnim iskustvom. Pretpostavlja se da te sudije predstavljaju elitu pravne zajednice, uključujući i profesore, pravnike, sudije i ostale.

U vezi sa uslovima za radno iskustvo, Ustavni sud predviđa da sudija ima najmanje 10 godina radnog iskustva i kako je predviđeno zakonom, posebno u oblasti javnog i ustavnog prava.⁷³ Uzimaju i u obzir prošlost i diskriminaciju u obrazovanju i na javnim funkcijama, to predstavlja veoma visok uslov. Uslov u vezi sa iskustvom u oblasti javnog i ustavnog prava predstavlja i jedinstveni uslov koji je predviđen kosovskim zakonima a koji nije predviđen nijednim drugim zakonima (drugi zakoni predviđaju obrazovanje i iskustvo u oblasti „pravne nauke“).

Što se tiče uslova u vezi sa radnim iskustvom kao nekim što bi trebalo da spreči nepodobne kandidate da obavljaju funkciju sudije, neki zakoni predviđaju veoma inovativno rešenje. Član 5.

Ustavnog akta za Ustavni sud Hrvatske predviđa da lica koja su završila doktorske studije mogu imati manje radnog iskustva. Sa druge strane, Slovenija u svom zakonu uopšte ne predviđa uslov u vezi sa određenim radnim iskustvom. Ustav Slovenije u Aktu za Ustavni sud, u članu 9. predviđa da svaki slovenački državljanin, koji je pravni stručnjak i koji je napunio 40 godina može obavljati funkciju sudije. Druge zemlje, uključujući i Albaniju, Srbiju, Republiku Češku, Rumuniju, Hrvatsku i Nemačku, predviđaju od 10 do 20 godina radnog iskustva kao uslov za izbor na položaj sudije.

Međutim uobičajenim karakteristikama uslova za sudije pravne strukture mnogih zemalja, nalaze se i one koje zahtevaju da sudija bude osoba visokog morala, da bude državljanin te zemlje, da ne bude osuđivan za krivična dela i da je imao visoka dostignuća u svojoj akademskoj obuci. Što se tiče akademskih dostignuća tu ne postoje posebni uslovi, samo da to bude izvanredan pravnik. Sa druge strane, poseban element za izbor sudija na Kosovu jeste poštovanje načela ravnopravnosti polova koje je izričito predviđeno članom 114. Ustava.

U poređenju sa uslovima za izbor sudija između Kosova i drugih zemalja, moramo uzeti u obzir prošlost Kosova kao i ograničene sposobnosti pojedinaca za akademski i profesionalni razvoj u okviru takvih uslova. Stoga, primetno je uopšte da uslovi za izbor sudija na Kosovu predstavljaju veoma visoke uslove koji bi mogli da mnogim stručnim licima sa dobrim integritetom onemoguće izbor na takav položaj.

⁷¹ Član 172. Ustava Republike Srbije.

⁷² Član 147. stav 1. Ustava Republike Bugarske.

⁷³ Član 4. Zakona o Ustavnom sudu Republike Kosova.

6. Uspostavljanje sklada izme u | institucija prilikom izrade zakona⁷⁴

Jedna od glavnih funkcija svih pravnih sistema u razli itim zemljama jeste ovlaš enje za utvr ivanje zakonskih propisa na osnovu toga kakva se funkcionalnost u društvu o ekuje i od kojih privrednih i pravnih subjekata.⁷⁵ Stoga, iz toga možemo zaklju iti da su ciljevi u procesu izrade zakona definisanje ciljane politike i njeno prevo enje u zakonski standard koji je jednostavan i lako razumljiv.⁷⁶ Zakonodavni postupak, kako ga je opisao Luis Kenkin, jeste pravo koje stvaraju politiki akteri radi postizanja politikih ciljeva a u tom pogledu potrebno je uspostaviti sklad izme u politikih institucija i društva.

Usvajanje mnogih zakona i znate promene u pravnoj strukturi u okviru kratkog vremenskog perioda, uzrokuju pojavu „nedoslednosti u primeni“, što zna i da institucije koje su ovlaš ene da primenjuju zakone nisu u mogućnosti da na odgovaraju i na in primenjuju zakone. To je, prema studiji Svetske banke, „model“ koji je stvoren za vreme tranzicije zemalja u centralnoj i isto noj Evropi, uklju uju i tu i Kosovo, kada zakone izra uje vlada, esto uz pomo donatora i u zatvorenom procesu bez konsultacija sa drugim institucijama, i to nije transparentno.⁷⁷

Da bi se rešio taj problem, posmatraju i hijerarhiju pravnog jedinstva i standarde komunitarnog prava, na osnovu iskustva zemalja u tranziciji, u obzir se uzimaju slede e mere: ja anje uloge parlamenta i sudstva, potonje institucionalne reforme, koordinacija sa donatorima, konsultacija i transparentnost u procesu izrade.

Ja anje uloge parlamenta i sudstva

Institucija ija se glavna odgovornost ogleda u zakonodavnom procesu je Skupština. Skupština ima mehanizme kroz koje može da obezbedi kvalitet zakona i njihovu uspešnu primenu. Ovakvo ja anje uloge parlamenta ostvaruje se kroz o uvanje njegovog integriteta a sa druge strane kroz razvoj kapaciteta i specijalizaciju poslanika i skupštinskih odbora, administrativnu podršku i istraživa ke usluge, pove anje broja funkcija i odgovornosti, metode organizacije i ovlaš enja skupštinskih odbora, ovlaš enje da se uti e na zakonodavnu agendu, ocenu strana ke discipline u ulozi poslanika skupštine.⁷⁸

Važnu ulogu u zakonodavnom procesu imaju sudovi koji bi trebalo da ukažu na probleme oko postojeh zakona i na potrebu za novim zakonskim rešenjima. Na Kosovu ne postoji definisani model za utvr ivanje na ina i faze u kojoj se sudija može uklju iti u zakonodavni proces, uprkos injenici da se sudije uklju uju u nekim slu ajevima kroz neformalne metode. Sa aspekta komparacije i modela, Švedska predstavlja veoma formalni i efikasni model uklju ivanja sudija u zakonodavni proces, gde se zakonodavne inicijative pre nego što postanu javne šalju sudovima radi konsultacija (proces zvani „remissen“), dok je metoda dobijanja komentara od sudova tako e detaljno regulisana.⁷⁹

Konsultacije i transparentnost u procesu izrade

Procedure za konsultacije sa javnoš u i uklju ivanje javnosti mogu biti skupe, potrošiti puno vremena i biti teške za primenu, a to predstavlja injenicu koja je nesporna.

⁷⁴ Pripremio Visar Ramaj

⁷⁵ Introduction to Law, Phil Harris, Cambridge University Press, 2007, str. 190.

⁷⁶ Handbook for Drafting of Legislation, United States Agency for International Development, str. 2

⁷⁷ First Decade of Reforms in Central and Eastern European Countries, Svetska banka, 2007, str. 11.

⁷⁸ Strengthening Parliament's Role, Lord Norton of Louth, Commonwealth Parliamentary Association, 2002.

⁷⁹ Judiciaries within Europe, a comparative review, John Bell, Cambridge University Press, London 2006, str. 270.

Me utim, svaka druga opcija ima nepredvidljive negativne posledice.⁸⁰ Stoga, važno je da se proces izrade propisa ili njihove izmene, obavlja u otvorenom procesu u kojem i institucije iji je interes u pitanju i svi zainteresovani pojedinci imaju mogućnost pristupa i doprinosa u zakonodavnom procesu. Još važnije je to da bi na taj način sudovi i institucije ovlašćene za primenu takvih zakona mogli bolje da razumeju svoj zadatak u primeni zakona.⁸¹

Što se tog aspekta tiče, situacija na Kosovu nije dobra. Izveštaj o napretku za 2011. god. ocenjuje da su institucije na Kosovu generalno zatvorene i da ne daju mogućnost za saradnju sa organizacijama civilnog društva.⁸²

Potonje institucionalne reforme

Zakonske izmene su često u vezi sa potrebom da se stvore nove institucije za primenu takvih zakona. U takvim slučajevima, važno je da nakon zakonske reforme usledi institucionalna reforma radi delotvorne primene zakona, a to obuhvata planiranje finansijskih, ljudskih i tehnoloških resursa. Stoga, prilikom izrade Obrasca regulatorne ocene, Obrasca finansijske ocene i Eksplanatornog memoranduma, trebalo bi da postoji tesna međuministarska saradnja, a ona često ne postoji na Kosovu. Kao primer, na Kosovu se Zakonom o konkurenciji uspostavlja Kosovska komisija za konkurenciju, institucija koja nema neophodne finansijske resurse i stručni kapacitet da primenjuje predmetni zakon.⁸³

Koordinacija sa donatorima

Nedostatak iskustva za regulisanje različitih oblasti u skladu sa zakonskim standardima razvijenih zemalja ukazuje na potrebu za pomoći od donatorske zajednice na Kosovu. Me utim, jedno od negativnih iskustva tokom tranzicije prema navodima Svetske banke jeste fokus donatora na izradu i usvajanje mnogih zakona u svrhu upotpunjavanja pravne strukture, sa ciljem da se pokažu merljivi rezultati i privuku investitori.⁸⁴ Takav proces izrade od strane donatora nije poklonio pažnju izradi i poštovanju zakonodavne agende, procesu i jačanja domaće zakonodavne institucije niti procesu konsultacija sa javnošću i zainteresovanim grupama.⁸⁵ Stoga, ovde je bilo problema i u delotvornoj primeni.

Svesne potrebe za stručnošću i podrškom od donatora, neophodno je da domaće institucije sa donatorima koordinišu stvaranje jasne vizije o željenoj politici i agendi reforma.

Usvajanje zakona sa problemima i koji se ne mogu delotvorno primeniti u svrhu u koju su doneti, u najbolju ruku predstavlja lošu inicijativu a u drugim okolnostima neproduktivnu inicijativu koja uništava poverenje javnosti i poverenje institucija u vladavinu prava.⁸⁶ Stoga, neophodna je koordinacija između institucija da bi se ostvarila pravna struktura koja je dosledna i primenjiva u praksi.

⁸⁰ Democracy, Parliament and Electoral Systems, Mary Anne Griffith-Traversy (urednik), Pluto Press 2002, str. 2.

⁸¹ Sociology of Law, V. Aubert, Penguin 1969 – „Legislation represent a public opinion“.

⁸² Kosovo 2011, Izveštaj o napretku, Evropska komisija, 2011, str. 17.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Judicial Systems in transition economies, assessing the past looking to the future, publikacije Svetske banke, 2005.

⁸⁵ Legal and Judicial Reform in Central Europe and Former Soviet Union, Mark Ditrih (publikacije Svetske banke, 2000).

⁸⁶ Svetska banka, fusnota na str. 10.

7. Zaštita svedoka⁸⁷

Kod istrage i procesuiranja krivi nih dela, posebno kod težih i složenijih oblika organizovanog kriminala, zaštita svedoka je od presudnog značaja i predstavlja vrstu temelj za uspešnu istragu i za stvaranje poverenja u sistem krivi nog prava.

Zaštita svedoka predstavlja važnu fazu tokom sudskog procesa i u vezi je sa dva aspekta:

- Kao prvo, obezbediti da su svedo enja svedoka sakupljena u fazi istrage zašti ena od uništavanja; i
- Kao drugo, fizi ka i mentalna zaštita svedoka i pružanje nege u razli itim aspektima tokom svih faza procesa krivi nog postupka, sve do okon anja postupka.

Svedoci bi trebalo da imaju poverenje da bi prišli i pomogli oko sprovo enja zakona od strane odgovaraju ih organa zaduženih za primenu zakona. Oni moraju biti bezbedni i imati zaštitu države, kao i podršku i zaštitu od pretnji i štete koju kriminalne grupe mogu da im nanesu u pokušaju da ih obeshrabre i odstrane kao svedoke.

Slu aj Kosova

Kosovo predstavlja osetljivi slu aj kada govorimo o zaštiti svedoka. To je povezano sa posleratnim stanjem od 1999. godine, procesom tranzicije, kriminalnom demografijom,

u estaloš u transbalkanskih kriminalnih grupa koje su nasle ene iz prethodnih struktura, kolektivnim i individualnim pretnjama, velikom koli inom oružja u rukama civila, uzimanjem pravde u svoje ruke, itd. Iskustvo je pokazalo da zaštita svedoka nije laka, zbog „zastašivanja svedoka“.⁸⁸

Me utim, napravljeni su pokušaji da se stvori pravna infrastruktura u vezi sa zaštitom svedoka koja je u vezi sa Krivi nim zakonikom Kosova, Zakonom o krivi nom postupku i na kraju, Zakonom o zaštiti svedoka.⁸⁹ Potonji e stupiti na snagu tek godinu dana kasnije. Pravni sistem Kosova se trenutno integriše u smislu konsolidacije, kako sa pravnog aspekta tako i sa institucionalnog. Kosovo trenutno poseduje zna ajan model u vezi sa zaštitom svedoka. Me utim, konsolidacija i funkcionisanje ovog sistema i dalje je predmet za zabrinutost i izazov za pravosudni sistem na Kosovu.

Nefunkcionisanje zaštite svedoka na Kosovu u vezi je sa mnogim iniocima a ovde možemo naglasiti strukture nasle ene od UNMIK-a, strukture EULEX-a i državnih organa Republike Kosova. U posleratnom Kosovu od 1999. godine, ve i broj svedoka u nekom od važnih sudskih postupaka je ubijen. Svedok X, Agim Zogaj, poslednji je svedok koji je uklonjen, zvani no u sluaju samoubistva u okolnostima koje su zvani no neobjašnjene za širu javnost.⁹⁰

⁸⁷Pripremio Tauljant Hodaj

⁸⁸ Mere za zaštitu svedoka na Kosovu moraju se oja ati, navodi zajedni ki izveštaj Misije OEBS-a/Kancelarije SAD, <http://www.osce.org/kosovo/49124>. Novembar 2007. god.

⁸⁹ Zakon o zaštiti svedoka, br. 04/-L015; Službeni glasnik Republike Kosova/br. 13/01.09.2011. godine, Priština.

⁹⁰ Svedok X, dokumentarac o zašti enim svedocima, TV KlanKosova, (poslednji put provereno 28.12.2011. godine, <http://www.klankosova.tv/index.php/ekskluzive/8390-agim-zogaj-deshmitari-x.html>).

Posebno ovaj i drugi slučajevi ubijanja svedoka na Kosovu postavljaju pitanje stručnosti i efikasnosti programa koje je u prošlosti pripremala Misija UNMIK-a a sada Misija EULEX-a. ti programi su se stalno usredsređivali na dobijanje svedočenja i svedoka za otkrivanje krivih dela koja su navodno izvršena za vreme rata. Stoga, fokus ovih misija nikada nije bio usmeren u pravcu stvaranja programa za zaštitu svedoka koji će otkriti slučajeve organizovanog kriminala ili korupcije visokopolitičkog profila.

U odsustvu takvih programa i takvog profila, kao i zbog propusta međunarodnih misija u smislu zaštite svedoka, direktno se uticalo na njihovo zastrašivanje, nešto što je konstantno naglašavano u izveštajima međunarodnih organizacija.⁹¹

Samim tim, sporno pitanje od suštinskog značaja ostaje u vezi sa efikasnim programima i potonjim mehanizmima za obezbeđivanje i zaštitu svedoka svih profila, uključujući i svedočenja u vezi sa ratnim zločinima, organizovanim kriminalom i korupcijom.

⁹¹ Međunarodni izveštaji o zaštiti svedocima na Kosovu, poput Izveštaja Evropskog saveta, Izveštaja o napretku, OEBS-a, itd.

8. Kriterijumi za licenciranje advokata⁹²

Kao i u mnogim demokratskim zemljama na svetu, na Kosovu advokati imaju važnu ulogu u razvoju pravnog sistema zemlje. Advokatska profesija, kao slobodna i nezavisna profesija, obezbeđuje stručnu pravnu uslugu i pomoć fizičkim i pravnim licima za zaštitu i ostvarivanje njihovih prava i interesa u skladu sa pravnim poretom društva.⁹³

Kao i kod svake druge profesije, advokati na Kosovu, da bi mogli da se bave svojom profesijom, moraju da ispune određene zakonske uslove. Na osnovu Zakona o pravosudnom ispitu Kosova, kriterijumi za licenciranje pravnika su: kapacitet delovanja; stalno prebivalište na Kosovu; završeni fakultet; najmanje 1 godina radnog iskustva na mestu pripravnika u advokatskoj firmi ili sudu, ili 2 godine radnog iskustva na mestu pripravnika u javnoj upravi; položeni pravosudni ispit na Kosovu; položena svečana zakletva; bez osuda za krivično delo koje bi advokata učinilo nedostojnim obavljanja profesije advokata na osnovu Stručnog etičkog kodeksa; da nije otpušten ili suspendovan sa pozicije sudije ili tužioca, ili mesta na kojem je obavljao posao advokata. U slučaju da je otpušten, zahtev se može ponovo podneti pet godina nakon donošenja konačne odluke; da nije uključena aktivnost koja nije u skladu sa profesijom advokata i u aktivnost koja utiče na njegovu profesionalnu nezavisnost.⁹⁴

Na osnovu toga, institucija koja reguliše organizaciju i funkcionisanje pravosudnog ispita na Kosovu jeste Advokatska komora Kosova.⁹⁵ U tom okviru, Advokatska komora je usvojila internu uredbu prema kojoj se pravo obavljanja profesije advokata stiče upisom u evidenciju advokata, pod uslovom da su prethodno stečene sve kvalifikacije koje su gore navedene, u skladu sa Zakonom o pravosudnom ispitu.

Uzimajući u obzir uslove za licenciranje advokata u pravom sistemu pre 1999. godine i osnovne uslove postojećeg zakona, očigledno je da ne postoji ogromna razlika, da ne kažemo da uopšte ne postoji razlika. Kao i u svakoj drugoj zemlji, na Kosovu pravosudni ispit ili konkretnije uslovi za licenciranje advokata nisu puno drugačiji. Iskustva iz zemalja u regionu pokazuju da je izazov za advokatsku profesiju na Kosovu upis bivših tužilaca i bivših sudija, koji nakon određenog perioda rada u sudovima/tužilaštvima pre ulaze u advokatsku profesiju. Tu imamo slučajeve gde su mnoge sudije u tužiocima, koji čak nisu prošli proces provere i reizbora kao tužiocima i sudijama, zatražili da budu upisani kao advokati i da ih je Advokatska komora prihvatila.

Međutim, postavlja se pitanje šta se dešava sa bivšim sudijama i bivšim tužiocima koji nisu bili vredni toga da ostanu sudije i tužiocima, ili koji su imali otvorene istrage protiv njih, koje su pravosudni organi proglasili nedostojnim profesije, konkretnije oni koji nisu prošli proces provere za reizbor?

⁹²Pripremio Tauljant Hodaj

⁹³ član 2. Zakona o pravosudnom ispitu Republike Kosova.

⁹⁴ član 6. Zakona o pravosudnom ispitu Republike Kosova.

⁹⁵ član 3. stav 3. Zakona o pravosudnom ispitu Republike Kosova.

Da li bi njima trebalo automatski dozvoliti da obavljaju profesiju advokata jednostavnim slanjem zahteva Advokatskoj komori? Da li su advokati deo pravosu a u opštem smislu? Advokatska komora Kosova nije odgovorila na takva pitanja, osim što je analizirala zahteve da odlu i da li kandidat ispunjava opšte uslove, ime proces reforme nije inilac koji uti e na odluku da li e bivši sudija ili tužilac mo i da obavlja profesiju advokata. Vezano za mogu nost da bivše sudije i tužioc i obavljaju profesiju advokata, prakse iz zemalja u regionu pokazuju da ne mogu svi da se bave tom profesijom, npr: u Bosni i Hercegovini, ako sudija ili tužilac nije reizabran i ako isti podnese zahtev da postane licencirani advokat, od istog se može zatražiti da polaže još jedan test da bi stekao pravo da dobije licencu.⁹⁶

Kao što se može primetiti gore, kriterijumi za licenciranje advokata na osnovu važe eg zakona na Kosovu stvaraju priliku da bivši dužnosnici u pravosu u postanu deo advokatske komore, a koji su proglašeni nedostojnim za rad u pravosu u i tužilaštvu Kosova.

Stoga, glavni problemi su kriterijumi koje je uspostavila Advokatska komora Kosova. Oni se moraju preispitati da bi se unapredili, uzimaju i u obzir sva iskustva regiona o tome kako se postupalo u slu aju takvih kategorija ljudi koji su uklonjeni sa funkcije kao nedostojni za pravosudni sistem, dok je istima na ovaj ili onaj na in, u opštem smislu, dozvoljeno da postanu deo pravosudnog sistema na Kosovu. Me uinstitucionalna saradnja izme u Advokatske komore Kosova, Sudskog saveta Kosova i Tužila kog saveta Kosova, nije do sada bila na odgovaraju em nivou u vezi sa razmenom informacija o svim kandidatima koji su bili deo pravosu a a koji su se sada preorijentisali na advokatsku profesiju. Trebalo bi razmotriti to kako te institucije mogu zajedno delati da bi njihov pojedina an doprinos poslužio stvaranju odgovaraju eg sistema advokatske profesije, konkretnije stvaranju pravosudnog sistema u zemlji.

⁹⁶Zakon o pravosudnom ispitu Bosne i Hercegovine. Vidi Službeni glasnik Bosne i Hercegovine: <http://www.sipa.gov.ba/en/>

Doprineli

Sefadin Blakaj
Shkumbin Elshani
Taulant Hodaj
Visar Ramaj

Uredili

Behlul Zeka
Betim Musliu
Kujtim Kerveshi

Kosovo Law Institute

Instituti i Kosovës për Drejtësi, IKD

Rr. Rexhep Mala 5/A,
10 000 Prishtinë, Kosovë

kosovolawinstitute@gmail.com
www.kli-ks.org/